

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS

Laurita Strigytė

**AR ŠIUO METU BAUDŽIAMOJO PROCESO KODEKSE NUMATYTAS
NEPILNAMEČIŲ ATSTOVAVIMAS IR GYNYBA UŽTIKRINA
NEPILNAMEČIŲ TEISĘ Į TEISINGĄ TEISMĄ?**

Magistro baigiamasis darbas

Teisės vientisųjų studijų programa, valstybinis kodas 6011KX003

Vadovas (-ė) Algirdas Giedraitis

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

_____
(Parašas)

_____
(Data)

Apginta Doc. dr. Tomas Berkmanas

(Fakulteto dekanas)

_____
(Parašas)

_____
(Data)

Kaunas, 2019

Turinys

SANTRAUKA	2
SUMMARY	3
ĮVADAS.....	6
1 NEPILNAMETIS – BAUDŽIAMOSIOS ATSAOMYBĖS SUBJEKTAS	9
1.1 Nepilnamečio sąvoka baudžiamajame procese	9
2 REIKALAVIMAI BAUDŽIAMAJAME PROCESSE, KURIAME DALYVAUJA NEPILNAMEČIAI.	14
2.1 Orientacija į nepilnamečių teisių apsaugą.....	14
2.1.1 Nepilnamečių proceso dalyvių atstovavimas pagal įstatymą.....	17
2.1.2 Garantuojama teisinė pagalba nepilnamečiams.	23
3 BAUDŽIAMOJO PROCESO YPATUMAI ATLIEKANT PROCESO VEIKSMUS SU NEPILNAMEČIAIS.....	29
3.1 Nepilnamečio apklausa.....	29
4 VAIKO TEISIŲ IR INTERESŲ UŽTIKRINIMAS.....	38
IŠVADOS	44
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	45

SANTRAUKA

Vienas iš svarbiausių Lietuvos Respublikos baudžiamosios justicijos plėtros uždavinių yra užtikrinti baudžiamajame procese dalyvaujantiems nepilnamečiams jų teises ir interesus, apsaugoti juos nuo antrinio traumuojančio poveikio, ir žinoma ginti jų teises nepažeidžiant baudžiamojo proceso nuostatų. Nepilnamečiams skiriamas ypatingas dėmesys užtikrinant jų teisę į teisingą teisimą, interesų apsaugą bei numatoma daugiau garantijų baudžiamajame procese ir siekiama, kad būtų išsaugotos jų galimybės vystytis ir vėl integruotis į visuomenę.

Kad geriausiai užtikrinti nepilnamečių atstovavimo ir gynybos būdus baudžiamajame procese, būtina suvokti nepilnamečių interesus. Svarbiausios vaiko teisių apsaugos baudžiamajame procese problemos yra gynybos ir atstovavimo užtikrinimas, bei apklausų sistema. Garantuojant nepilnamečių teises baudžiamajame procese, būtina teisės normomis užtikrinti, kad procesas vyktų sąžiningai, būtų gerbiama, ginama ir užtikrinama nepilnamečių teisės ir saugumas. Todėl šio tiriamojo darbo objektas yra nepilnamečių interesai bei jų teisės dalyvaujant baudžiamajame procese.

Kad būtų atsakyta į iškeltą klausimą darbe, buvo analizuojami nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai, reglamentuojantys nepilnamečių ypatumus baudžiamajame procese, taip pat teismų praktika ir mokslinė literatūra.

Išanalizavus temos problematiką, pasitvirtino darbo pradžioje iškelta hipotezė, jog šiuo metu Baudžiamojo proceso kodekse numatytas nepilnamečių atstovavimas ir gynyba užtikrina nepilnamečių teisę į teisingą teisimą.

Darbe nustatyta, kad įstatymų leidėjas tinkamai atskleidė nepilnamečio sąvoką, nepilnamečio apklausos sistema ikiteisminio tyrimo metu ir teismo nagrinėjimo metu yra sureguliuota tinkamai, šių procesų metu atkreipiamas ypatingas dėmesys į nepilnamečių interesų apsaugą, į galimą jam neigiamą poveikį iš kitų proceso dalyvių, taip pat šių procesų metu yra užtikrinamas atstovų, bei specialistų dalyvavimas. Vaikų apklausos visais atvejais yra vykdomos vaikų apklausoms pritaikytose patalpose ir svarbiausia praktikoje pradėta laikytis nuostatos, kad, kaip nepilnametis būtų apklausiamas ne daugiau kaip vieną kartą, nes daugkartinė apklausa gali sukelti nepilnamečiui psichologinį stresą, sukelti emocinę traumą.

Apibendrinant darytina išvada, kad šis darbas yra aktualus, pateikiamos išvados įrodo, kad su LR Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimais patobulėjo nepilnamečių teisių užtikrinimas, labiau ginami jų interesai, efektyviau siekiama sumažinti neigiamą poveikį vaikui baudžiamojo proceso metu.

SUMMARY

One of the most important tasks of the Republic of Lithuania in the development of criminal justice is to ensure the rights and interests of minors who are involved in criminal proceedings, to protect them from secondary traumatic effects, and of course to protect their rights without prejudice to the provisions of criminal proceedings. Special attention is paid to minors in ensuring their right to a fair trial, the protection of their interests and more guarantees in criminal proceedings, in order to preserve their ability to develop and reintegrate into society.

In order to ensure the best way of representing and defending minors in criminal proceedings, it is necessary to understand their interests. The most important issues in protecting the rights of the child in criminal proceedings are the defense and representation, and the system of interviews. When guaranteeing the rights of minors in criminal proceedings, it is necessary to ensure by law that the process shall be fair, the rights of minors shall be respected and protected, and safety shall be guaranteed, too. Therefore, the subject of this research work is the interests of minors and their rights in criminal proceedings.

In order to answer the question raised in the final thesis, national and international legal acts regulating the peculiarities of minors in criminal proceedings, as well as case law and scientific literature were analyzed.

After analyzing the relevance of the topic, the hypothesis that the representation and protection of minors currently provided for in the Code of Criminal Procedure and ensuring the right of minors to a fair trial, has been confirmed.

Research tasks:

1. To define the concept of a minor.
2. To analyze the protection of rights for minors in criminal proceedings.
3. To examine the survey system, which is applied for minors at the time of criminal proceedings.
4. To establish the protection of rights and legitimate interests of minors in criminal proceedings.

Research methods: In order to ascertain whether the minors' right to a fair trial is currently guaranteed by juvenile representation and defense as provided for in the Code of Criminal Procedure, the following theoretical and empirical methods will be used:

1. *A comparative approach* which is used to compare national and international legislation.

2. On the basis of *the linguistic method*, a conception of a minor is being analyzed.
3. *A method of document analysis* shall be used to analyze the decisions of the European Court of Human Rights (ECtHR), cassation rulings of the Supreme Court of Lithuania (SCL), moreover, this method will help to analyze legal sources and scientific articles of Lithuania and other states.
4. *A method of summarizing*, which will lead to the final conclusions of the thesis.

The first chapter deals with the concept of a minor in criminal proceedings. Following the analysis of international and national legislation on the concept of minors, the conclusion can be drawn that in the legislation one of the main criteria for the person to be subject to legal regulation is the age limit, ie for persons under 18 years of age.

The age limit established in the laws of the Republic of Lithuania is in line with the threshold of minors established in international and European Union legislation. Therefore, it must be concluded that age and social criteria are the two determining factors that characterize the concept of a minor.

The second chapter analyzes the requirements in criminal proceedings involving minors. In this section, the protection of rights for minors in criminal proceedings was analyzed. It has been determined that, in order to fully guarantee the rights of minors before appointing a representative in accordance with the law, it is necessary to make sure that he/she will not have a negative impact on him. The appointment of a legal representative guarantees effective assistance to a minor not only during the judicial process but also before the criminal proceedings begin. It has also been established that a guaranteed legal aid is one of the essential tools for the implementation of justice for those persons who due to their age or social status, are unable to solve their legal problem.

The third chapter aims to investigate a system of surveys for minors in criminal proceedings. The study revealed that a survey system for minors is properly regulated during the pre-trial investigation and at the time of trial. During these processes, special attention is paid to the protection of the interests of minors and the possible negative impact from other participants of the process. Moreover, these processes involve the participation of representatives and specialists. Participation of a specialist in the survey helps to ensure the rights of minors more effectively in criminal proceedings. The help of psychologists while questioning minors allows the minor to be properly interviewed, taking into account his/her social and psychological maturity, helps to obtain objective data on the criminal offense and thus ensures not only the quality of the pre-trial investigation, but also the least negative impact of the criminal proceedings on the child.

Chapter four seeks to establish the protection of the rights and legitimate interests of minors in criminal proceedings. After examining the protection of the rights and legal interests of minors in criminal proceedings, it must be concluded that assurance of the minor's interests in

criminal proceedings is well regulated. However, it should be noted, that the amendments to the CPC have further strengthened the system of interviews of minors, which better guarantees the rights of minors. Practice shows that the state is striving to assure the rights of minors more effectively, and efforts are being made to minimize the violation of the rights of minors while participating in criminal proceedings.

It has been established in the thesis that the legislator properly disclosed the concept of a minor, a minor child's survey system during the pre-trial investigation and during the trial is properly regulated, moreover, during these processes special attention is paid to the protection of the interests of minors, as well as possible negative impact from other participants of the process. Furthermore, at the time of these processes participation of representatives and professionals is ensured. Child surveys are always carried out in the rooms which are adapted for child interviews. The most important factor shall be mentioned that it was decided to comply to the provision that a minor shall be interviewed no more than once because multiple interviews can lead to a psychological stress and cause emotional trauma.

To sum up, the conclusion can be drawn that this final thesis is relevant, the conclusions presented reveal that the amendments to the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania have improved the protection of the rights of minors, their interests are more protected, and the aim is to reduce the negative impact on the child during criminal proceedings.

ĮVADAS

Temos problematika ir aktualumas: Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės problemoms Lietuvoje visuomet buvo skiriamas atitinkamas dėmesys. 1959 metų JT vaiko teisių deklaracijos ir minėtos 1989 m. vaiko teisių konvencijos preambulėse, pabrėžiama, kad „vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek iki gimimo, tiek po jo“.

„Atstovavimas ir gynyba – vieni esminių teisės į teisingą teismą elementų, įtvirtintų įvairiuose tarptautiniuose, regioniniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose.“¹

Nepilnamečių teisių užtikrinimas, apsauga nuo asmenybę žalojančio poveikio, stresinių išgyvenimų, susijusių su baudžiamuoju procesu, – vis dar vienas svarbiausių nepilnamečių Lietuvos Respublikos baudžiamosios justicijos tolesnės plėtros uždavinių. Lietuvoje įgyvendinant ankstesnes nepilnamečių justicijos programas, priimta ir įgyvendinta nemažai teisės normų, padedančių apsaugoti nepilnamečių baudžiamajame procese. Tačiau tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai nepilnamečių justicijos ekspertai pripažįsta, kad nepaisant iki šiol vykdytų reformų nepilnamečių justicijos sistema Lietuvoje dar nėra ganėtinai veiksminga - negalima pripažinti, kad nepilnamečių justicijos reformos tikslai jau pasiekti, kad ji visiškai atitinka esamus tarptautinius reikalavimus.

Šiomis dienomis aktuali nepilnamečių atstovavimo ir gynybos tema, nes būtent tai susiję su teisingu teismu. Tad siekiant dar tvirčiau užtikrinti nepilnamečių teises į teisingą teismą, 2018 m. liepos 1 d. buvo priimta nauja LR BPK 186 str. redakcija.

Prioritetinį vaiko interesų apsaugos ir gynimo principą baudžiamajame procese patvirtina ir 2010 m. lapkričio 17 d. priimtos Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo², kurios nurodo, *kad vertinant vaikų, kurie yra tiesioginiai proceso dalyviai ar yra šio proceso koku nors būdu veikiami, interesus, visų pirma, turi būti deramai atsižvelgta į jų nuomonę ir požiūrį. Antra, turi būti užtikrintas su vaikais dirbančių specialistų tinkamumas dirbti su vaikais. Trečia, vaikų apklausas turėtų atlikti tam parengti specialistai.*

2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR³ 14 punkte įtvirtinta, jog „taikant šios direktyvos

¹ Eglė Kavoliūnaitė – Ragauskienė „Vaiko teisių apsauga baudžiamajame procese: atstovavimas, gynyba ir apklausų atlikimas“. *Mokslo studija*. (Vilnius: 2016). P. 13.

² Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės „dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo“. Priimtos Europos Tarybos Ministrų komiteto 2010 m. lapkričio 17 d. ir aiškinamasis memorandumas.

³ 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR.

nuostatas, visų pirma, būtina atsižvelgti į vaiko interesus pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją ir 1989 m. lapkričio 20 d. priimtą Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją.“

Analizuojant nepilnamečių atstovavimo ir gynybos temą baudžiamajame procese, daug dėmesio skiriama tarptautiniams teisės aktams, ES direktyvoms, kurių nuostatos yra privalomos arba rekomendacinės Lietuvos Respublikai. Darbe remtasi moksline literatūra, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimais bei LR Generalinio prokuroro įsakymu.

Tyrimo tikslas: Išanalizuoti ar BPK numatytos specialiosios nuostatos, dėl nepilnamečių atstovavimo ir gynybos baudžiamajame procese užtikrina nepilnamečių teises bei teisėtą interesų realizavimą.

Tyrimo naujumas: Darbo temos naujumą atspindi 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojusi nauja Baudžiamojo proceso kodekso 186 str. redakcija, numatanti, kad į mažamečio liudytojo ar mažamečio apklausą, privalo būti kviečiamas psichologas, kuris padeda apklausti nepilnamečių.

Smurto prieš vaiką ar seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų atvejais vaiko parodymai neretai būna ypač svarbūs ir dažnai vieninteliai tiesioginiai įrodymai. Specialiai išmokyti psichologai, dalyvaudami nukentėjusiojo ar liudytojo nepilnamečio apklausoje, padeda sumažinti vaiko jaučiamą įtampą dėl patiriamų įvairių emocinių būsenų (baimės, nerimo, pykčio, bejėgiškumo ir pan.), padeda išbūti su vaiku situacijose, kai jis gali savęs nevaldyti (pykčio priepuoliai, verksmas, pasimetimas, nekalbėjimas ir pan.), ir tokiu būdu, kartu pateikdami tinkamus vaiko raidos ypatumus atitinkančius ir jam suprantamus klausimus, padeda objektyviai ir visapusiškai išsiaiškinti įvykio aplinkybes.

Tyrimo metodai: Siekiant išsiaiškinti ar šiuo metu Baudžiamojo proceso kodekse numatytas nepilnamečių atstovavimas ir gynyba užtikrina nepilnamečių teisę į teisingą teismą, bus naudojami teoriniai ir empiriniai metodai:

1. *Lyginamasis metodas*, kurio pagalba bus palyginti nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai.
2. *Lingvistinis metodas*, remiantis šiuo metodu nagrinėjama nepilnamečio sąvoka.
3. *Dokumentų analizės metodas*, kuris bus naudojamas, kad išanalizuoti Europos Žmogaus teisių teismo (EŽTT) sprendimus, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (LAT) kasacines nutartis, taip pat šis metodas padės nagrinėjant Lietuvos ir kitų valstybių teisės šaltinius, mokslinius straipsnius.
4. *Apibendrinimo metodas*, kurį taikant bus daromos galutinės darbo išvados.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti nepilnamečio sąvoką.
2. Išanalizuoti kokia teisių apsauga taikoma nepilnamečiams baudžiamajame procese.
3. Ištirti apklausų sistemą, kuri atliekama nepilnamečiams baudžiamojo proceso metu.

4. Nustatyti nepilnamečių teisių ir teisėtų interesų užtikrinimą baudžiamajame procese.

Hipotezė: šiuo metu Baudžiamojo proceso kodekse numatytas nepilnamečių atstovavimas ir gynyba užtikrina nepilnamečių teisę į teisingą teismą.

1 NEPILNAMETIS – BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SUBJEKTAS

1.1 Nepilnamečio sąvoka baudžiamajame procese

Senovės Romos teisėje pagal amžių visi žmonės skirstyti į trys grupes.⁴ *Infantes* buvo vadinami vaikai iki septynerių metų, kurie buvo laikomi visiškai neveiksniais. *Impuberes* tai mergaitės, nuo septynerių metų iki dvylikos metų, ir berniukai, nuo septynerių metų iki keturiolikos metų, buvo laikomi nepilnamečiais, turinčiais ribotą veiksnumą. *Cura minoris* – mergaitės nuo dvylikos metų, o berniukai, nuo keturiolikos metų iki dvidešimt penkerių, laikyti pilnamečiais ir veiksniais, tačiau sudarę aiškiai nenaudingų sandorių, jie galėjo prašyti šių sandorių pripažinimo negaliojančiais.⁵

1985 m. Jungtinių Tautų Standartinėse minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklėse (Pekino taisyklės)⁶, yra įtvirtinta sąvoka „nepilnametis“, kuri turi būti naudojama visose valstybėse. „*Nepilnametis* – vaikas ar jaunuolis, su kuriuo už padarytą teisės pažeidimą atitinkamose teisinėse sistemose gali būti elgiama kitaip, negu su suaugusiu teisės pažeidėju.“

Kartu pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) nėra pateikiama „nepilnamečio“ sąvoka. LR BK 81 str. 1 d. sako, kad LR BK XI skyriaus nuostatos taikomos asmenims, kuriems nusikalstamos veikos padarymo metu nebuvo suėję aštuoniolika metų.⁷ Tai yra pateikiama tik amžiaus riba, nuo kurios yra taikoma baudžiamoji atsakomybė. Tačiau „nepilnamečio“ sąvoka yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse, kuriame LR BPK 27¹ str. 1 d.⁸ įtvirtinta, kad „nepilnametis yra fizinis asmuo, kuriam proceso veiksmo atlikimo metu nėra suėję aštuoniolika metų“.

„Nepilnamečio sąvoka vartojama įvairiose teisės šakose. Ji visada turi bendrų ypatumų, bet kartu kiekvienoje teisės šakoje – ir savitą, tik tai teisės šakai būdingą specifinį turinį. Tokių sąvokos specifiškumą paprastai lemia tos šakos reguliavimo objektas ir dalykas. Paprastai teisėje vartojamos dvi sąvokos: nepilnametis ir nepilnametystė.“⁹

Kaip jau minėta, nepilnamečio sąvoka atskleista tik Lietuvos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK), kadangi baudžiamajame procese nepilnametystės riba svarbi dėl to, jog asmenims, nesulaukusiems 18 metų amžiaus, priklausomai nuo įgyto procesinio statuso, taikomos

⁴ Ipolitas Nekrošius, Vytautas Nekrošius ir Stasys Vėlyvis, Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. (Vilnius: Justitia, 1999).P.92.

⁵ Ipolitas Nekrošius, Vytautas Nekrošius ir Stasys Vėlyvis, Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999.P.92.

⁶ Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės). *Priimtos 1985 m. lapkričio 29 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 40/33.*

⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Žin. (2000, Nr. VIII-1968).

⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Žin. (2017, Nr. IX – 785).

⁹ Drakšienė A., Drakšas R., *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. (Vilnius: Eugrimas, 2008). P. 32.

specifinės taisyklės, veikia kitoks teisių, pareigų bei atsakomybės realizavimo mechanizmas. Taigi, „amžius ir branda tampa ne tik specifinių taisyklių taikymo pagrindu, bet ir atitinkamo proceso dalyvio teisinio statuso įgijimo prielaida.“¹⁰ Baudžiamasis įstatymas vis dar neapibrėžia nepilnamečio sąvokos, o tik nusako amžiaus ribą, nuo kurios asmuo laikytinas nepilnamečiu.

„Nepilnamečio sampratą apibrėžia du kriterijai: amžius ir socialinė branda. Teisiškai reglamentuojant nepilnamečio teises ir pareigas yra vadovaujama formaliu amžiaus kriterijumi, kuris paprastai lemia tam tikrą socialinį žmogaus brandumą, jo socialinį statusą, išsimokslinimą, darbinį, civilinį, pilietinį veiksmumą. Iki kurio amžiaus asmenys laikomi nepilnamečiais, tai priklauso nuo šalies tradicijų, papročių, individualių gyvenimo aplinkybių ir kt.“¹¹

Pažymėtina, kad ir Lietuvos Respublikos BK 13 straipsnyje (*Amžius, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus*) nėra minimas žodis „nepilnametis“, tačiau pagal šią normą, suprantama, kad įstatymo leidėjas nustato amžiaus ribą, nuo kurios galima baudžiamoji atsakomybė asmeniui t.y. pagal LR BK 13 str. 1 dalyje¹² bendrą nuostatą, kad „pagal šį kodeksą atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų, o šio straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais – keturiolika metų“. Kita vertus LR BK XI skyriuje 80 str. 1 p. nurodoma, kad šio skyriaus paskirtis yra užtikrinti, kad atsakomybė atitiktų asmenų (nepilnamečių) amžių ir socialinę brandą, todėl galima daryti išvadą, kad nepilnametystei nustatyti yra svarbūs du kriterijai – amžius ir socialinė branda, o ne tik 18 metų amžiaus riba.

Pažymėtina tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas 1998 m. gruodžio 16 d. sprendimuose bylose T. prieš Jungtinę Karalystę ir V. prieš Jungtinę Karalystę¹³ taip pat pabrėžė, kad yra būtina, kad su vaiku, apkaltintu nusikalstamos veikos padarymu, būtų elgiamasi atsižvelgiant į jo amžių, subrendimą bei intelektines ir emocines savybes.

Pažymėtina ir tai, kad socialinės brandos termino turinys kelia abejonių ir teismų praktikoje. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžio ištraukoje rašoma, kad „*Kolegija, pasitelkusi teisės teorijas, teismines praktikas ir bendrosios psichologijos žinias, konstatuoja, kad socialinė branda – tai fizinio ir psichinio asmenybės brandumo pakopa, sąlygota atskiro individo psichikos ir individualiu gyvenimo aplinkybių. Bendrosios psichologijos literatūroje socialinė branda aprašoma kaip asmenybės socializacijos procesas, kuris iš esmės priklauso nuo tos socialinės aplinkos, kurioje asmuo auga, formuojasi ir vystosi. Paprastai asmens socialinė branda siejama ne su kokia nors konkrečia aplinkybe, gyvenimo momentu, o su tokiu aplinkybių visuma pvz: su išsilavinimo ir profesijos įsigijimu, darbinės veiklos pradžia, nepriklausomybę nuo tėvų, politine ir pilietine*

¹⁰ R. Ažubalytė, R. Jurgaitis, J. Zajančauskienė. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. (Vilnius: MRU, 2011). P. 228.

¹¹ A. Drakšienė, R. Drakšas. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. (Vilnius: Eugrimas, 2008). P. 32.

¹² LR BK, Žin. (2000, Nr. VIII-1968). 13 str.

¹³ European Court of Human Rights. Case T v. The United Kingdom. Judgment. 16 December 1998. // <http://www.echr.coe.int> [Žiūrėta 2019-02-15].

*pilnametyste, tarnyba armijoje, šeimos sukūrimu ir panašiai, t.y. kai konstatuojami asmens socialinės padėties jo gyvenamoje visuomenėje, asmens atitikimo tam tikroms tos visuomenės vertybėms ir socialiniams lūkesčiams požymiais. Taigi, kai asmuo, perkopęs nepilnametystės slenkstį, ima vykdyti socialines savo kaip suaugusiojo asmens pareigas, laikytina, kad jis jau socialiai subrendęs.*¹⁴

Apžvelgus dviejų užsienio teismų sprendimus ir Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžio ištrauką, galima daryti išvadą, kad šie sprendimai dar kartą patvirtino, kad amžius ir socialinė branda yra vertinamasis kriterijus, kuriais remiantis nustatoma asmens, nagrinėjamu atveju nesulaukusio 18 metų, fizinė ir psichinė būseną.

Todėl galima teigti, kad nepilnamečio sąvokos turinys apima du aspektus: maksimali amžiaus riba – 18 metų ir socialinė branda.

Baudžiamosios teisės literatūroje nepilnamečio sąvoka dažniausiai tapatinama su vaiko sąvoka. Siekiant atskleisti „nepilnamečio“ sąvoką, taip pat gali būti remiamasi ir kitais teisės aktais, kurie apibrėžia „vaiko“ sąvoką. Tokiu būdu norima tiksliau išsiaiškinti žodžio „nepilnametis“ prasmę.

Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodyne žodžio „nepilnametis“ apibrėžimas pateikiamas, kaip *asmuo iki 18 metų*, o „vaikas“ žodžio reikšmė pateikiama, kaip *vaikas: yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip*.¹⁵ Šioms dvejoms sąvokoms panašų apibrėžimą pateikia ir dabartinės Lietuvių kalbos žodynas, kuris sako, kad *nepilnametis, tai nesuaugęs, dar neturintis visų piliečio teisių žmogus*, o „vaikas“ žodžio reikšmė pateikiama, kaip *žmogus, turintis, kurios nors aplinkos ar kurio amžiaus bruožų*.¹⁶ Įdomu tai, kad įprastai praktikoje naudojami žodžiai, tokie kaip „nepilnametis“ ar „vaikas“, iš esmės ganėtinai skirtingai pateikiamos šių žodžių reikšmės, nėra vieningos sąvokos apibrėžties.

Sąvoka „nepilnametis“ apima visus asmenis, nesulaukusius pilnametystės (18 metų), bet sulaukusius amžiaus, nuo kurio yra traukiama baudžiamojon atsakomybėn. Ši sąvoka yra sudedamoji sąvokos „vaikas“ dalis, apimanti vaikus nuo 14 iki 18 metų amžiaus. Nepilnamečio sąvoka paprastai siejama ne tik su tam tikro amžiaus biologinėmis savybėmis, bet ir su tam tikrais socialiniais, dvasiniais, doroviniais ir kitais bruožais.¹⁷

Pastebėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) yra pasakęs, kad *„...vaiko – sąvokos baudžiamasis įstatymas neapibrėžia, todėl siekiant ją atskleisti turi būti remiamasi kitais norminiais teisės aktais. 1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimo įstatymu ratifikuotos 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtos Vaiko teisių*

¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-383/2005.

¹⁵ R. Mockevičius. *Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas* (Vilnius: Registrų centras, 2015).

¹⁶ S. Keinys ir kt., *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006).

¹⁷ A. Drakšienė, R. Drakšas. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. (Vilnius: Eugrimas, 2008). P. 32.

konvencijos 1 straipsnyje numatyta, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis aštuoniolikos metų, jei pagal taikomą įstatymą pilnametystė nepripažinta anksčiau. Analogiška nuostata yra ir Vaiko teisių konvencija remiantis 1996 m. kovo 14 d. priimtame Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme: „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“. Taigi tiek tarptautiniu, tiek ir nacionaliniu lygmeniu vaiko sąvoka yra unifikauta, vadinasi... vaikas yra asmuo, nesulaukęs 18 metų, nebent jam pritaikytas Civiliniame kodekse reglamentuotas emancipacijos institutas“.¹⁸

Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencijos 1 straipsnyje¹⁹ nurodyta, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą pilnametystė nesuteikiama anksčiau.²⁰ Tačiau įdomu tai, kad Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijoje²¹, kuri reglamentuoja ypatingą vaiko teisių apsaugą, nėra apibrėžta nei vaiko, nei nepilnamečio sąvoka.

Pagal Jungtinių Tautų normų netekusiems laisvės nepilnamečiams ginti (Havanos taisyklės) 11 straipsnio 4 punktą²², nepilnamečiu laikomas asmuo iki aštuoniolikos metų.

Tiek Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2001/92/ES²³ tiek ir kitoje Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2011/36/ES²⁴ yra įtvirtinta tik vaiko sąvoka, kuri apibrėžta jog „vaikas – bet kuris jaunesnis nei 18 metų asmuo“.

Toliau gilinantis į vaiko teisinį apibrėžimą, būtina paminėti, kad vaikas yra socialinė kategorija, apimanti žmogaus gyvenimo laiko tarpą, kuriame pasireiškia specifinės vaiko savybės bei bruožai. Remiantis Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu „vaikas-žmogus iki 18 metų, išskyrus atvejus, kai Lietuvos Respublikos įstatymuose nenustatyta kitaip. Jeigu asmens amžius yra nežinomas, ir yra priežasčių manyti, kad jis yra nepilnametis, toks asmuo laikomas vaiku, iki bus nustatyta priešingai.“²⁵ Nepaisant to, danų psichologas Erikas H. Eriksonas savo knygoje „Vaikystė ir visuomenė“²⁶ aprašo ir išskiria pirmus žmogaus amžiaus tarpsnius. Patys

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-532/2006).

¹⁹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencija. Priimta 1989 m. lapkričio 20 d. Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr.). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60 – 1501.

²⁰ *Tarptautinė žmogaus teisių apsauga: universalūs dokumentai/* Vilniaus universiteto Teisės fakultetas ; sudarytojai D. Žalimas, S. Žalimienė ; atsakomoji redaktorė L. Liubertaitė. (Vilnius: Registrų centras, 2009.) Tarptautiniai dokumentai, ISSN 1648-4843 ; 8)., p. 175.

²¹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija. Paskelbta Generalinės Asamblėjos 1959 m. lapkričio 20 d. 1/86 (XIV) rezoliucija.

²² Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havanos taisyklės). *68-asis plenarinis posėdis. 1990 m. gruodžio 14 d.*

²³ 2011 m. gruodžio 13 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. [2011].

²⁴ 2011 m. balandžio 5 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. [2011].

²⁵ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807 (su vėlesniais pakeitimais).

²⁶ Eriksonas, E. (2015) Vaikystė ir visuomenė, *Psichologija*, 7, p. 99-126. doi: 10.15388/Psichol.1987.7.9112.

pirmi etapai, kuriuos pabrėžia psichologas yra susiję su vaikystę. Pagal psichologą tai būtų 1. Kūdikystė. 2. Žaidimų metai. 3. Vidurinioji vaikystė ir 4. Paauglystė. Paauglystės periodas nusakomas tarp 12 ir 18 vaiko gyvenimo metų, kuomet prasideda formalus operacinio mąstymo periodas. Todėl manytina, kad ir pagal psichologo skirstomus vaiko raidos etapus, ir pagal LR Vaiko teisių pagrindų įstatymą, galima manyti, kad sąvoka vaikas apima visą žmogaus gyvenimo tarpsnį iki 18 metų.

Taigi, atlikus tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų analizę nepilnamečio sampratos tema, darytina išvada, kad teisės aktuose vienas iš pagrindinių kriterijų, kuriuo remiantis asmeniui taikomi teisinio reguliavimo ypatumai, yra amžiaus riba, t.y., asmenims, neturintiems 18 metų.

Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtinta amžiaus riba atitinka tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintą nepilnametystės ribą. Todėl darytina išvada, kad amžius bei socialinis kriterijus yra du lemiantys svertai, kurie apibūdina nepilnamečio sampratą.

Konvencija tiksliai neapibrėždama nepilnamečio sąvokos, o tik nustatydamą amžiaus ribą, nacionalinių įstatymų kompetencijai palieka teisę nustatyti pačioms valstybėms, kokiais atvejais asmens pilnametystė gali būti pripažįstama anksčiau. Tačiau pažymėtina tai, kad bet koku atveju prisijungusios valstybės prie Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencijos, privalo garantuoti visas teises, įtvirtintas šioje Konvencijoje visiems asmenims, bent jau iki 18-os metų.

2 REIKALAVIMAI BAUDŽIAMAJAME PROCESU, KURIAME DALYVAUJA NEPILNAMEČIAI.

Išanalizavus tarptautinius teisės aktus, skirtus vaikų teisių apsaugai, galima teigti, kad baudžiamasis procesas, kuriame dalyvauja nepilnamečiai asmenys, turėtų būti organizuojamas bei vykdomas atsižvelgiant ne tik į nusikalstamos veikos tyrimą, bet labiau atsižvelgiant ir į vaiko gerovės užtikrinimą. „Siekiant šio tikslo būtina: 1) orientuotis į nepilnamečio ir jo teisių apsaugą; 2) siekti neteisminių baudžiamojo konflikto išsprendimo galimybių; 3) užtikrinti proceso socialinį intensyvumą.“²⁷ Pažymėtina ir tai, kad baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja nepilnamečiai asmenys, kurie iš jų „pirmiausia įtariamieji (kaltinamieji) taip pat nukentėjusieji bei liudytojai, kai kurie baudžiamojo proceso principai turi savo įgyvendinimo ypatumų“, ²⁸ kurie padeda siekti tikslo – užtikrinti geriausius vaiko interesus ir jais vadovautis. Vaiko interesai turi būti tinkamai užtikrinami viso baudžiamojo proceso metu.

2.1 Orientacija į nepilnamečių teisių apsaugą.

„Teisiškai ginti vaiko teises žmonija pradėjo tik XIX – XX a.“²⁹ Šį laikotarpį galima ypatingai pažymėti tuo, kad buvo žengti pirmieji žingsniai rūpinantis vaiko teisių apsauga.

Vaiko teisėmis ir ypač jų apsauga buvo susirūpinta 1989 m. lapkričio 20 d., kai Jungtinės Tautos priėmė Vaiko teisių Konvenciją. Ši Konvencija vienas iš svarbiausių tarptautinių dokumentų, kuris išsamiai reglamentuoja vaiko teises. Šalys, kurios prisijungė ir ratifikavo šią Konvenciją yra įpareigosotos saugoti vaiko teises. Kadangi Lietuva taip pat prisijungė ir 1995 m. liepos 3 d. ratifikavo Vaiko teisių Konvenciją, be jokių išimčių įsipareigojo ir pripažino, kad vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga mūsų visuomenėje yra vienas iš svarbiausių keliamų uždavinių mūsų valstybės.

Taip pat būtina pažymėti, kad LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas buvo parengtas ir priimtas su tikslu, kad būtų užtikrintos bendros teisinės prielaidos bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindai, ir taip pat būtų įgyvendintos JT Vaiko teisių Konvencijos nuostatos dėl vaiko teisių apsaugos, atsižvelgiant į nacionalinės teisės tradicijas ir kuriamą sistemą.

„Vaikai dėl ypatingos savo padėties (neveiksnumo) yra išskirtinė asmenų grupė, turinti įvairių poreikių, bet dėl savo fizinio ir psichinio nebrandumo nesugebanti apsiginti.“³⁰ Todėl Lietuvoje tarpusavyje pradėjo bendradarbiauti tiek centrinė tiek vietos valdžia (savivaldybės), kad

²⁷ R. Ažubalytė, R. Jurgaitis, J. Zajančauskienė. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. (Vilnius: MRU, 2011), P. 240.

²⁸ Goda, G. *Nepilnamečio teisinė padėtis baudžiamajame procese*. Kvalifikacijos kėlimo kursų „Nepilnamečių kriminalinė justicija“ paskaitų medžiaga. (Vilnius: 2001).

²⁹ A. Drakšienė, R. Drakšas., *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. (Vilnius: Eugrimas, 2008), p. 15.

³⁰ A. Drakšienė, R. Drakšas., *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. (Vilnius: Eugrimas, 2008), p. 71.

būtų pradėta tobulinti vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimas ir jos koordinavimo mechanizmas.

Pažymėtina ir tai, kad baudžiamasis mokslas taip pat daug dėmesio skiria nepilnamečių amžiaus tarpsniams, kuris reikšmingas taikant nepilnamečių baudžiamajai atsakomybei bei vaiko teisių apsaugai ir interesų užtikrinimui.

Vienas iš svarbiausių Europos Tarybos prioritetų yra vaiko teisių apsauga ir vaiko interesus atitinkančio teisingumo diegimas. Europos Tarybos Ministrų komitetas, siekdamas užtikrinti, kad teisingumas visada atitiktų vaikų interesus, 2010 m. lapkričio 17 d. priėmė gaires dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo.³¹ Šiomis gairėmis siekiama užtikrinti, „kad bet kokio tipo proceso metu būtų visokeriopai paisoma visų vaiko teisių, įskaitant teisę gauti informaciją, teisę būti atstovaujama, teisę dalyvauti ir teisę į apsaugą, deramai atsižvelgiant į vaiko brandumą ir supratimo lygį į bylos aplinkybes...“.³² Šiame kontekste pažymėtina, kad vaiko interesus atitinkantis teisingumas yra teisingumo sistema, kuri aukščiausiu lygmeniu privalo garantuoti visų vaiko teisių užtikrinimą ir veiksmingą jų įgyvendinimą, tačiau visa tai įgyvendinant būtina atsižvelgti į vaiko amžių bei jo brandumą, kad greitas ir kompetentingas teisingumas būtų orientuotas į vaiko poreikių ir teisių užtikrinimą. Būtent Europos Tarybos Komiteto gairės *dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo* pabrėžia, kad „ši teisingumą įgyvendinant yra paisoma vaiko teisių, įskaitant teisę į tinkamą procesą, teisę dalyvauti procese ir jį suprasti, teisę į privatų ir šeimos gyvenimą ir teisę į asmens neliečiamybę bei pagarbą orumui.“³³

Praktikoje galima dažnai pastebėti, kad nepilnamečiai susiduria su baudžiamąja justicija, ir tokiu būdu įgyja įtariamojo (kaltinamojo), nukentėjusiojo ar liudytojo procesinį statusą. Baudžiamoji politika turi būti formuojama taip, kad būtų maksimaliai įgyvendinamos nepilnamečių teisės bei jų teisėtų interesų apsauga. Būtina nustatyti tokį nacionalinį įstatymų įgyvendinimą, kad jis neprieštarautų tarptautiniams nepilnamečių baudžiamosios justicijos standartams.

Atkreiptinas dėmesys, kad tiek nacionaliniuose teisės aktuose tiek ir tarptautinės bendrijos leidžiamuosiuose tarptautiniuose dokumentuose yra įtvirtinti su nepilnamečio teisėmis ir teisėtais interesais susiję baudžiamosios justicijos principai bei elgesio su šia pažeidžiamiausia visuomenės grupe standartai. Vaikų teisių apsaugą nusako tiek nacionaliniai tiek Jungtinių Tautų Organizacijos dokumentai, kurie yra susiję su žmogaus teisėmis. Anot autorės A. Drakšienės, vaikams turi būti užtikrinta ypatinga apsauga, jų teisėms ir laisvėms teikiamas prioritetas.³⁴ Jungtinių Tautų Vaiko

³¹ 2010 m. lapkričio 17 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės *dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo*.

³² Ten pat.

³³ 2010 m. lapkričio 17 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės *dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo*.

³⁴ A. Drakšienė. *Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje*. Teisė, 2005, Nr. 54, p. 59.

teisių Konvencijos preambulėje³⁵ nurodoma, kad Generalinė Asamblėja patvirtina, „kad vaiko teises reikia ypač ginti ir nuolat gerinti vaikų padėtį visame pasaulyje ir jų vystymąsi bei auklėjimą taikos ir saugumo sąlygomis.“ Šiame kontekste būtina pažymėti, kad taip pat vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą kaip vieną iš prioritetinių kiekvienos valstybės ir visuomenės uždavinių pabrėžia ir Vaiko teisių deklaracijos 1 principas³⁶, skelbiantis, „kad kiekvienas vaikas turi naudotis šioje Deklaracijoje nurodytomis teisėmis be jokių išimčių ir skirtumų ar diskriminavimo rasės, odos, spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, socialinės kilmės, turtinės, luomo padėties ar tokių jį patį ar jo šeimą liečiančių aplinkybių pagrindu.“ Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakyme *dėl rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo*³⁷ bendrųjų nuostatų antroje dalyje nurodyta, kad pagal Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencijos 3 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 punkto, Lietuvos civilinio kodekso 3.3 straipsnio 1 dalies nuostatas visur ir visada pirmiausia reikia atsižvelgti į vaiko interesus. Šie interesai turi būti tinkamai ginami viso baudžiamojo proceso metu.

Vaikai yra pažeidžiamiausia visuomenės socialinė grupė, kuri jautriai reaguoja į besikeičiančius pokyčius visuomenėje, todėl labai svarbu, kad užtikrinant vaikų apsaugą baudžiamajame procese, vaikai jaustųsi saugiai, su jais dirbtų specialistai, kurie būtų tinkamai pasiruošę suteikti pagalbą bet kurioje proceso stadijoje, ir nesvarbu nepilnametis būtų įtariamasis (kaltinamasis) ar nukentėjusysis ar liudytojas, tačiau privaloma, kad būtų garantuoti vaiko interesai ir užtikrintas teisingumas bet kurioje proceso stadijoje.

---

³⁵ Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencija. Priimta 1989 m. lapkričio 20 d. Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr.). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60 – 1501.

³⁶ Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija. Paskelbta Generalinės Asamblėjos 1959 m. lapkričio 20 d. 1/86 (XIV) rezoliucija.

³⁷ Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2016 m. kovo 10 d. įsakymo Nr. I – 68 „Dėl Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2009 m. rugsėjo 16 d. įsakymo Nr. I – 126 „*dėl rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo*“ pakeitimo“.

2.1.1 Nepilnamečių proceso dalyvių atstovavimas pagal įstatymą.

Aukomis tapusiems vaikams baudžiamajame procese ES teisės aktai užtikrina teisę į teisinę konsultaciją arba teisinį atstovavimą. Nepaisant nepilnamečio finansinės padėties, teisinio atstovavimo paslaugos nepilnamečiams teikiamos nemokamai. Taip pat jeigu tėvai negali ar neturi teisių atstovauti savo vaiką baudžiamajame procese, jam turi būti suteiktas specialus atstovas. Vaikui atstovaujantis asmuo yra atsakingas už vaiko interesų bei jo suformuotos nuomonės geriausią atstovavimą.³⁸Tuo pačiu atstovavimas vaikui siejamas su sprendimų, kurie atitinka geriausius vaiko interesus, priėmimu, bet taip pat ir tarpininkavimą perteikiant paties vaiko nuomonę.

Nepilnamečių teisė į atstovavimą suponuojama, kaip neveiknumas ar ribotas veiknumas, tai yra numatyta ir tarptautiniuose ir nacionaliniuose įstatymuose. Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencijos 5 straipsnyje³⁹ įtvirtinta nuostata, kad tėvai (globėjai) turi teisę ir pareigą tinkamai, pagal didėjančius vaiko sugebėjimus jį nukreipti ir jam vadovauti taip, kad jis naudotųsi šia Konvencija pripažintomis teisėmis. Iš esmės panašią poziciją patvirtina ir Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 straipsnio 5 dalis. Nepilnamečių atstovavimas toliau diskutuojamas mokslinėje literatūroje, kadangi tai yra vienas esminių teisės į teisingą teismą elementų, kuris įtvirtintas įvairiuose tarptautiniuose, regioniniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose.

Vaiko teisių Konvencijos 40 straipsnio 2 dalies „b“ punkto „ii“ ir „iii“ papunkčiuose⁴⁰ įtvirtinta, kad vaikas, kuris įtariamas ar kaltinamas pažeidęs baudžiamuosius įstatymus, turi garantijas, kurios suteikia teisę į teisinę bei kitokią tinkamą pagalbą ruošiantis gintis ar ginantis, bei pirmiausia atsižvelgiant į vaiko interesus, suteikti jam reikalingą teisinę pagalbą teisminiame procese, kuriame vaikas dėl savo amžiaus ar padėties negali pats tinkamai savo teisių apginti, todėl jo teisės turi būti užtikrinamos atstovaujant jo interesus. Pekino taisyklių 7 ir 15 straipsniuose yra įtvirtintos nepilnamečių teisės, kuriomis nepilnamečiui asmeniui garantuojamos teismo nagrinėjimo metu įtvirtinta teisės turėti advokatą, ar teisė dalyvauti vienam iš tėvų ar globėjų, kaip atstovui pagal įstatymą. Tėvų ar globėjų atstovavimas nepilnamečiui teismo proceso metu, laikytina bendra psichologinė ir emocinė parama nepilnamečiui, nes jie gali pagelbėti vaikui, suteikti naudingą emocinę paramą. „Teisė turėti atstovą pagal įstatymą taip pat suprantama kaip viena pagrindinių papildomų procesinių garantijų nepilnamečiui baudžiamojo proceso

³⁸ Bilson, A.; White, S. Representing Children's Views and Best Interest in Court: An International Comparison. *Child Abuse Review*. 2005, 14: 220-239.

³⁹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencija. Priimta 1989 m. lapkričio 20 d. Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr.). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60 – 1501.

⁴⁰ Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencija. Priimta 1989 m. lapkričio 20 d. Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr.). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60 – 1501.

dalyviui.⁴¹LR Baudžiamojo proceso kodekso 53 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo arba nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą gali dalyvauti procese ir ginti savo atstovaujamojo proceso dalyvių interesus, jeigu šie yra nepilnamečiai arba nustatyta tvarka pripažinti neveiksniais, išskyrus atvejus, kai tai prieštarautų nepilnamečio ar neveiksnaus asmens interesams.“ Pažymėtina ir tai, kad LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas⁴², vaiko *atstovus pagal įstatymą* apibrėžia kaip vaiko tėvus, vaiką įvaikinus, - tėvius, nustačius globą ar rūpybą, - globėjus ar rūpintojus, o įstatymų nustatytais atvejais – valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją.

„Be pagrindinių vaiko atstovų – tėvų ir kitų asmenų, kuriems nustatyta vaiko globa ar rūpyba, paminėtinos profesijos grupės – auklėtojai, mokytojai, socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, sveikatos priežiūros, teisėsaugos ir kitų grupių atstovai, kurių profesinė veikla tiesiogiai arba tik tam tikrais apibrėžtais atvejais susijusi su vaiku.“⁴³Tačiau taip pat gali atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams ir ginti juos teisės nustatyta tvarka, tai Vaiko teisių apsaugos institucija⁴⁴. Atstovavimo teisė numatyta ir socialiniam pedagogui, kuris turi atstovauti vaiko teisėms švietimo ar globos įstaigoje ir už jos ribų.⁴⁵Tačiau kyla diskutuotinas klausimas susijęs su nepilnamečio interesų užtikrinimu teisiniame procese, kai tėvai ar globėjai negali atstovauti nepilnamečių. Tada kas visgi geriausiai gali užtikrinti nepilnamečio teises jei ne artimiausias šeimos narys? Tuo tarpu baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-689/2018: *Nepilnamečių nukentėjusiųjų D. ir D. K. motina buvo įtariama ir kaltinama nežymių kūno sužalojimų jiems padarymu, todėl negalėjo būti jų atstove pagal įstatymą ir atstovauti jų interesams baudžiamajame procese. Nukentėjusiųjų tėvai buvo išsiskyrę, gyveno atskirai, konfliktavo tarpusavyje, nukentėjusiųjų tėvas buvo nuteistas už vengimą išlaikyti savo vaikus (BK 164 straipsnis), nukentėjusieji iki byloje nagrinėjamų įvykių gyveno su motina, todėl jų tėvas E. K. taip pat negalėjo tinkamai atstovauti savo vaikų interesams šiame baudžiamajame procese. Taigi turėjo būti sprendžiama dėl tinkamo nepilnamečių nukentėjusiųjų D. ir D. K. interesų atstovavimo baudžiamajame procese, kuriame įtariamoji buvo jų motina. Todėl sprendžiant iš byloje pateiktų faktų, kai išaiškėja aplinkybės, jog atstovo dalyvavimas prieštarautų nepilnamečio interesams, remiantis BPK 53 straipsnio 3 dalyje nuostata, kad „ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu bei teismo nutartimi gali būti atsisakyta leisti atstovui pagal įstatymą dalyvauti procese kaip atstovui, jeigu tai prieštarautų nepilnamečio ar neveiksnaus asmens interesams; tokiu atveju ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas turi užtikrinti, kad procese dalyvautų kitas atstovas pagal įstatymą, o kai tokios galimybės nėra, –*

⁴¹ R. Ažubalytė, R. Jurgaitis, J. Zajančauskienė. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. (Vilnius: MRU, 2011), P. 242.

⁴² Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Priimta 1996 m. kovo 14 d. Nr. I-1234, Vilnius. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807.

⁴³ B. Kairienė. *Agresyvaus tėvų elgesio su vaikais prevencijos prielaidos*. (Vilnius: MRU, 2013). P. 97.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. 1983 „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 145-6437.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 1667 „Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 14-628.

laikiniai, kol bus išspręstas naujo atstovo pagal įstatymą klausimas, paskirti atstovu bet kokią kitą asmenį, galintį tinkamai atstovauti nepilnamečio ar neveiksnaus asmens interesams.“ Pažymėtina, kad svarbiausias momentas yra tinkamo atstovo paskyrimas. Nagrinėjamoje byloje matoma, kad Teisėjų kolegijos priimtas sprendimas: <...>nors ikiteisminio tyrimo metu nebuvo priimtas nutarimas atsisakyti leisti nukentėjusiųjų D. ir D. K. tėvams dalyvauti procese kaip atstovams, tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu nukentėjusiųjų D. ir D. K. atstovu pagal įstatymą buvo leista dalyvauti Vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovei<...>, leidžia daryti išvadą, kad priimant sprendimą susijusį su nepilnamečiu baudžiamajame procese, pirmiausia dėmesys atkreipiamas į nepilnamečių interesų apsaugą. Nepilnamečio interesai visais atvejais yra pagrindinis kriterijus, skiriant ar keičiant atstovą pagal įstatymą.

„Dėl vertinamosios kategorijos – prieštaravimas (neprieštaravimas) nepilnamečio asmens interesams – praktiškai kyla problemų užtikrinant tinkamą nukentėjusiojo vaiko atstovavimą baudžiamajame procese, ypač bylose, kuriose įtariamasis, nukentėjęs vaikas ir jo atstovas pagal įstatymą yra šeimos nariai.“⁴⁶Vaikas gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito globojančio asmens įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidinėjimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo, grubaus elgesio ar išnaudojimo. Tai žmonės, turintys didžiulę įtaką vaikui, todėl sprendžiant klausimą dėl vaiko saugumo užtikrinimo visada būtina įvertinti, ar nukentėjusiojo vaiko interesai procese bus tinkamai atstovaujami bei ginami. Pritartina požiūriui, kad „esant bent menkiausioms abejonėms, kad įstatyminis atstovas gali daryti neigiamą įtaką vaikui (pvz., neigia įtariamojo kaltę; kaltina vaiką melavimu; duoda įtariamąjį teisinančius parodymus; siekia proceso nutraukimo ir pan.) ar manant, kad dėl tam tikrų priežasčių vaiko artimieji negalės tinkamai vykdyti savo pareigų procese (pvz., vaiko artimieji asocialūs, neįgalūs ir pan.), būtina spręsti klausimą dėl kito – tinkamo vaiko atstovo pagal įstatymą (pvz., vaiko močiutė, kitas suaugęs giminaitis ar vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistas) parinkimo“.⁴⁷

Skiriama daug dėmesio siekiant apsaugoti nepilnamečio interesus baudžiamajame procese, parenkant jam tinkamą atstovą, tačiau ar vaiko teisių apsaugos institucijos darbuotojas gali tinkamai atstovauti nepilnamečiui, kai asmens nepažįsta ir nežino jo tikslių poreikių? Argumentus dėl netinkamo atstovavimo nepilnamečiui pateikė vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistė baudžiamajame byloje Nr. 1S-357-209/2012, išreikšdama savo nuomonę, kad „Skyriui neturint jokių ankstesnių duomenų apie vaiką, toks atstovavimas būtų išimtinai formalus, prieštaraujantis mažametės interesams ir pagrindiniams baudžiamąjo proceso principams. Skyriaus atstovai niekada tiesiogiai nebendravo su pačiu vaiku, jo tėvais, ar globėjais, netyrė jokių skundų, nerinko

⁴⁶ R. Ažubalytė, R. Jurgaitis, J. Zajančauskienė. *Specifinės baudžiamąjo proceso rūšys*. (Vilnius: MRU, 2011), P. 249.

⁴⁷ R. Ažubalytė, R. Jurgaitis, J. Zajančauskienė. *Specifinės baudžiamąjo proceso rūšys*. (Vilnius: MRU, 2011), P. 250.

duomenų apie šį vaiką. Skyrius nedalyvavo atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus, nebuvo supažindintas su ikiteisminio tyrimo medžiaga, nebuvo šaukiamas į nukentėjusiosios apklausas, nedalyvavo atliekant ekspertizes.<...> Skyriaus įtraukimas į bylos nagrinėjimą ne tik pažeistų nepilnametės nukentėjusiosios teisę į tinkamą neformalų, betarpišką atstovavimą, bet ir užvilkinų baudžiamosios bylos nagrinėjimą, kas prieštarautų proceso operatyvumo principui.“⁴⁸Tačiau teismas priimdamas nutartį, kad byloje dėl pedofilijos, ir šios bylos konkrečioje situacijoje, kai motina ir globėja negali atstovauti mažametei, teismas nusprendė, kad geriausiai mažametės interesus gali atstovauti Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovas. Teismas argumentavo, kad „tarp mažametės nukentėjusiosios motinos ir globėjos susiformavę nedraugiški, priešiški santykiai.<...>Atstovas pagal įstatymą paskirtas atstovauti mažametės nukentėjusiosios interesus tik konkrečioje teisme nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje, todėl mažametės nukentėjusiosios teisės nebus pažeistos, o tai pagrindinis argumentas palikti priimtą nutartį galioti.“ Pažymėtina, kad kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-809/2007 pasisakyta, kad „laikantis LR BPK 54 str. 1 d. nuostatos, atstovo pagal įstatymą dalyvavimo baudžiamajame procese paskirtis yra padėti atstovaujajam asmeniui teisėtai būdais ir priemonėmis ginti jo interesus.“⁴⁹

„Ikiteisminių tyrimų medžiagos analizė rodo, kad „pasitaiko atveju, kai nusikaltimas prieš mažametį ar nepilnametį asmenį padaromas šeimoje (pvz., tėvas tvirkino ar seksualiai prievartavo, ar atliko kitokius veiksmus prieš dukrą, podukrą ir kt.), o nukentėjusiojo atstovu pripažįstama motina, kuri duoda kaltinamą asmenį teisinančius parodymus ir netinkamai atstovauja nukentėjusiajam. Kita vertus, „kaip gera praktika vertintina tai, kad esant duomenų, jog vaiko tėvai elgiasi netinkamai ar priešingai jo interesams, siekiant baudžiamojo proceso tikslų jau pradinėje ikiteisminio tyrimo stadijoje inicijuojama byla civilinio proceso tvarka dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų, nuolatinės globos ir gyvenamosios vietos nustatymo. Pvz., Kauno m. apylinkės teismas patenkino Kauno m. apylinkės prokuratūros prokurorų prašymą ir pritaikė laikinąsias apsaugos priemones – vaiko atskyrimą nuo jo motinos J. G. Tokiu atveju tikslinga atstovu pagal įstatymą paskirti Vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovą ar kitą asmenį, kuris tinkamai atstovaus nukentėjusiojo interesams.“⁵⁰2015 m. kovo 3 d. Generalinis prokuroras aiškinamuoju raštu „dėl atstovų pagal įstatymą baudžiamajame procese“⁵¹patvirtina, kad jeigu ikiteisminio tyrimo metu išaiškėjo, kad nepilnamečio interesams baudžiamajame procese negalės tinkamai atstovauti pagal

⁴⁸ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1S-357-209/2012.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-809/2007.

⁵⁰ R. Ažubalytė, R. Jurgaitis, J. Zajančauskienė. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. (Vilnius: MRU, 2011), P. 250.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros 2015 m. kovo 3 d. aiškinamasis raštas „dėl atstovų pagal įstatymą baudžiamajame procese“ Nr. 179-792.

įstatymą, t. y. tėvai, įtėviai, globėjai (rūpintojai), tai tuomet remiantis LR BPK 53 straipsnio 3 dalimi, įgaliotas pareigūnas, prokuroras ar teismas nutartimi turi paskirti kitą atstovą pagal įstatymą. Todėl rekomenduojama bendradarbiauti su savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyriais, kad būtų įsitikinta, kad skiriamas atstovas gali tinkamai atstovauti vaikui ir neturės motyvų pirmenybę teikti savo paties ar įtariamo asmens interesams. Taip pat būtina pažymėti, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme bei Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatuose⁵² numatyta, kad VTAS yra pagrindinė vaiko teisių ir interesų apsaugos, gynimo bei atstovavimo jiems institucija vietos savivaldos lygmenyje. VTAS yra teritoriniu principu veikianti valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, pagal teisės aktais įtvirtintą tikslą (uždavinius) bei suteiktą kompetenciją esanti ir turinti būti arčiausiai vaiko, kad laiku ir tinkamai būtų sustabdyti ir pašalinti vaiko teisių ir interesų pažeidimai bei užkirstas kelias pažeidimams atsirasti (Nuostatų 6.3 – 12.4 punktai).

„Atstovai procese yra apibrėžiami kaip asmenys, kurie veikia kitų proceso dalyvių interesais, atstovaudami proceso dalyviams pagal įstatymą arba įgaliojimą. Įstatyme numatytais atvejais atstovų dalyvavimas būtinas, kitais atvejais jie stoja į procesą tik atstovaujamojo asmens nuožiūra.“⁵³ Baudžiamajame procese atstovavimas yra susijęs su procesinių teisinių santykių subjektų teisių įgyvendinimu ir teisių sukūrimu per atstovą, kai teisinių santykių subjektas negali pats jų įgyvendinti.⁵⁴ Atstovas pagal įstatymą atstovaudamas turi teises ir pareigas, kuriomis gali pasinaudoti. LR BPK 55 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „atstovas gali dalyvauti procese kartu su atstovaujamu asmeniu. Atstovas, išskyrus liudytojo atstovą, taip pat gali dalyvauti vietoj atstovaujamo asmens.“ O pagal LR BPK 54 straipsnyje numatyta, kad „atstovas pagal įstatymą turi teisę dalyvauti atliekant proceso veiksmus, kuriuose dalyvauja jo atstovaujamas asmuo, ir padėti jam pasinaudoti įstatymų suteiktomis teisėmis.“ Be abejonės atstovas pagal įstatymą, be BPK numatytų teisių, taip pat turi vykdyti ir pareigas. Jis privalo šaukiamas atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą, teisėją ir į teismą, ikiteisminio tyrimo ir nagrinėjimo teisme laikytis nustatytos tvarkos (LR BPK 54 straipsnio 2 dalis). Jeigu atstovas pagal įstatymą yra apklausiamas kaip liudytojas ar įtraukiamas į procesą kaip civilinis atsakovas, šiais atvejais jis turi ir liudytojo ar civilinio atsakovo pareigas (LR BPK 54 straipsnio 3 dalis), tačiau pabrėžtina, kad nepilnamečio įtariamojo (kaltinamojo) atstovas gali atsisakyti duoti parodymus arba atsakinėti į kai kuriuos klausimus, nes tai jo konstitucinė teisė – neliudyti prieš šeimos narį ar artimą giminaitį.⁵⁵

---

⁵² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 2d. nutarimas. Nr. 1593 redakcija.

⁵³ G. Bučiūnas, E. Gruodytė, M. Šalčius. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminaliniai ir praktiniai aspektai*. (Vilnius: Registrų centras, 2017). P. 443.

⁵⁴ R. Ažubalytė, R. Jurka, J. Zajančauskienė. *Baudžiamojo proceso teisė*. Bendroji dalis, I knyga. (Vilnius: MRU, 2016). P. 285.

⁵⁵ R. Ažubalytė, R. Jurgaitis, J. Zajančauskienė. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. (Vilnius: MRU, 2011). P. 256.

Siekiant įgyvendinti vieną iš esminių teisės į teisingą teismą elementų, būtina, kad nepilnamečiui, kaip baudžiamojo proceso dalyviui, būtų skiriamas ypatingas dėmesys įgyvendinant jo teises ir interesus. Nepilnametis dėl savo amžiaus ir brandos negali tinkamai užtikrinti ar apginti savo teisių, todėl būtina, kad atsižvelgus į visas aplinkybes, būtų paskirtas tinkamas atstovas pagal įstatymą, kuris siektų įgyvendinti kito asmens, kuris negali savarankiškai to padaryti, procesinį subjektiškumą (teisnumą ir veiksnumą). Atstovo pagal įstatymą paskyrimas garantuoja efektyvią pagalbą nepilnamečiui ne tik teismo proceso metu, bet ir dar neprasidėjus baudžiamajam procesui. Todėl garantuojant nepilnamečių teises baudžiamajame procese, būtina teisės normomis užtikrinti, kad procesas vyktų sąžiningai, būtų gerbiamos, ginamos ir užtikrinamos nepilnamečių teisės ir saugumas.

2.1.2 Garantuojama teisinė pagalba nepilnamečiams.

„Valstybė turi garantuoti teisinę pagalbą visiems piliečiams.“⁵⁶ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos⁵⁷ 47 straipsnyje bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁵⁸ 6 straipsnyje 3 dalies c punkte įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Šio straipsnio 3 dalyje nustatyta garantuojama teisinė pagalba baudžiamosiose bylose: „Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi mažiausiai šias teises... gintis pats ar padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsiliginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą“.⁵⁹ Kiekvienas asmuo įgavęs tam tikrą procesinį statusą baudžiamajame procese turi turėti galimybę gauti teisinę pagalbą, būti ginamas ir atstovaujamas.

Leidinyje „Prieinamas teisingumas“ traktuojama, kad „teisė į advokatą ir teisė į nemokamą teisinę pagalbą yra visuotinai pripažįstamos kaip teisingos ir prieinamos teisinės sistemos garantai. Teisinės sistemos teisingumas ir prieinamumas yra ypač svarbūs asmenims, kurie yra įtariami ar kaltinami baudžiamosios veikos padarymu. Jie pagrįstai tikisi, kad galės suprasti jiems pateiktus įtarimus ir kaltinimus ir efektyviai realizuoti savo teisę į gynybą. Teisingumas tokiems asmenims tampa sunkiai prieinamu, kai jie netenka galimybės gauti kvalifikuotą teisinę pagalbą arba ją gauna tik tie, kas turi galimybę už ją susimokėti.“⁶⁰

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistema pradėta kurti Lietuvai atgavus Nepriklausomybę. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje⁶¹ įtvirtinta, asmens kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamojo nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento teisė į gynybą, taip pat teisė turėti advokatą. Be kita ko, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, konstatuojama, *jog Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje laiduota kaltinamojo teisė į gynybą suponuoja, kad kaltinamajam turi būti garantuotos pakankamos procesinės priemonės gintis nuo pareikšto kaltinimo bei užtikrinta galimybė jomis pasinaudoti. Kaltinamojo teisė į gynybą yra viena iš tiesos byloje nustatymo garantijų. Ši teisė laikoma būtina sąlyga įgyvendinant baudžiamojo proceso uždavinį teisingai nubausti kiekvieną nusikaltimą padariusį asmenį ir užtikrinanti, kad nekaltas asmuo nebūtų patrauktas baudžiamajon atsakomybėn ir nubaustas* (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas byloje Nr. 5/98). Atkreiptinas

⁵⁶ Abramavičius A., Bieliauskaitė J., ir kiti. *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai*. Mokslo studija – Vilnius: MRU, 2014. P. 554.

⁵⁷ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. (2012/C 326/02). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>.

⁵⁸ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Roma, 1950 m. lapkričio 4 d.

⁵⁹ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Roma, 1950 m. lapkričio 4 d. 6 str.

⁶⁰ Internetinis leidinys. Prieinamas teisingumas – teisės į advokatą tyrimas (2017 m.). <http://hrmi.lt/prieinamas-teisingumas-teises-i-advokata-tyrimas-2017/>. [aplankyta 2019-03-02].

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Skelbta: Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); *Valstybės žinios*, 1992, Nr.33-1014 (1992-11-30).

dėmesys, kad Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje nustatyta asmens teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą yra absoliuti, ji negali būti paneigta ar suvaržyta jokiais pagrindais ir jokiais sąlygomis (Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas byloje Nr. 15/99-34/99-42/2000).

Nepilnamečiams teisė į teisinę pagalbą garantuojama JT Vaiko teisių Konvencijos⁶² 37 straipsnio d) punkte, kuris nurodo, kad „kiekvienas vaikas, kuriam atimta laisvė, turėtų teisę tuoj pat gauti teisinę ir kitokią pagalbą“, o 40 straipsnio 2 dalies b (iii) punkte papildomai numatoma, kad „kiekvienas vaikas, kuris laikomas pažeidusiu baudžiamuosius įstatymus arba kaltinamas juos pažeidus, turi būti „neatidėliojant supažindinamas su <...> sprendimu, <...> dalyvaujant advokatui ar kitam atitinkamam asmeniui“. Vaiko teisių komitetas papildomai yra nurodęs, kad ši pagalba turėtų būti nemokama.⁶³

Daugelis Europos valstybių įstatymai taip pat ir LR BPK numato atvejus, kai įtariamojo ar kaltinamojo interesus baudžiamojo proceso metu privalo būtinai dalyvauti gynėjas. Kai atsiranda situacija, kai dėl įtariamojo ar kaltinamojo asmeninių savybių ar dėl bylos sudėtingumo, manoma, kad traukiamo baudžiamojon atsakomybėn asmens interesai, kai nedalyvaus gynėjas, gali būti pažeisti. BPK 51 straipsnio 1 dalies 1 punkte⁶⁴ nurodoma, kad gynėjo dalyvavimas būtinas, kai nagrinėjamos bylos dėl veikų, kuriomis įtariamasis ar kaltinamas nepilnamečis. Šiame kontekste pažymėtina, kad BPK nepilnamečiams įtariamiesiems ar kaltinamiesiems, numato papildomas procesines garantijas. Pavyzdžiui, suteikus nepilnamečiui įtariamojo statusą, turi būti nuspręsta, kad procese yra būtinas gynėjo dalyvavimas (BPK 10 straipsnis, 51 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Aktualu ir tai, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ir teismui neprivalomas nepilnamečio pareikštas gynėjo atsisakymas (BPK 52 straipsnio 2 dalis). Todėl jei nepilnamečio įtariamojo (kaltinamojo) parodymai yra gaunami neužtikrinus būtinojo gynėjo dalyvavimo (BPK 51 straipsnio 1 dalies 1 punktas), konstatuojamas esminis BPK pažeidimas:

Iš byloje užfiksuotų liudytojų J. B., M. S., L. S., M. T. parodymų, pareigūnų tarnybinio patikrinimo medžiagos yra akivaizdu, kad 2009 m. sausio 6 d. į policijos įstaigą V. B. buvo pristatytas kaip įtariamasis nusikaltimų padarymu asmuo, o policijoje vyko faktinė įtariamojo apklausa, tačiau, pažeidžiant BPK 21 straipsnio 2 dalies nuostatas, V. B. nebuvo suteiktas įtariamojo statusas. <...> V. B. 2009 m. sausio 6 d. buvo sulaikytas bei apklausiamas kaip įtariamasis, šių veiksmų tinkamai procesiškai neįforminant. Tokiais veiksmais buvo padaryti BPK 140, 187, 188 straipsnių, nustatančių įtariamojo sulaikymo ir apklausos taisyklės, pažeidimai. Laikantis BPK nuostatų 2009 m. sausio 6 d. V. B. privalėjo būti įteiktas pranešimas apie įtirimą, išaiškintos ir užtikrintos nepilnamečio įtariamojo teisės ir tik po to galėjo būti siūloma duoti

⁶² JT Vaiko teisių Konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-07-21, Nr. 60-1501.

⁶³ Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 10 (2007), “Children’s rights in juvenile justice”. <https://www.refworld.org/docid/4670fca12.html> [aplankyta 2019-03-15].

⁶⁴ LR BPK, Žin. (2017, Nr. IX – 785). 51 str.

parodymus apie, tikėtina, padarytas veikas. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimuose išdėstyti motyvai, jog su V. B. veiksmai nebuvo atliekami pagal BPK, todėl kad tuo metu nebuvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, nėra tinkamas teisinis argumentavimas pareigūnų elgesiui pateisinti. Ikiteisminio tyrimo nepradėjimas ar pavėluotas pradėjimas turint informacijos, kad buvo padaryta nusikalstama veika, taip pat yra BPK pažeidimas. Asmeniui įstatymuose numatytų teisių garantavimas negali priklausyti nuo pareigūnų galių laisvai pasirinkti ikiteisminio tyrimo pradėjimo procesinio įforminimo laiką. <...>

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. gruodžio 11 d. sprendime Venskutė prieš Lietuvą pateikti išaiškinimai dėl neteisėto laisvės suvaržymo ir siekio išgauti informaciją apie galbūt padarytą nusikalstamą veiką taikytini ir nagrinėjamai bylai. Sutiktina su kasacinio skundo argumentais, kad V. B. „atviri prisipažinimai“ gauti pažeidžiant draudimą versti duoti parodymus prieš save (lot. nemo tenetur se ipsum accusare; Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalis, BPK 80 straipsnio 1 punktas). Be to, vertinant 2009 m. sausio 6 d. pareigūnų veiksmus, ypatingą reikšmę turi ir ta aplinkybė, kad V. B. buvo nepilnametis. Nepilnamečiams proceso dalyviams BPK ir kiti teisės aktai numato papildomas garantijas. 2009 m. sausio 6 d. pareigūnams manant, kad yra pagrindas laikinai sulaikyti V. B., apie laikiną sulaikymą, laikantis BPK 53 straipsnyje, 140 straipsnio 7 dalyje numatytų reikalavimų, turėjo būti informuotas V. B. atstovas pagal įstatymą ir jam leista dalyvauti su V. B. atliekamuose veiksmuose. 2009 m. sausio 6 d. pareigūnai V. B. de facto laikė įtariamuoju, todėl, kaip minėta, privalėjo jam suteikti įtariamojo statusą ir laikydamiesi BPK 10 straipsnio, 51 straipsnio 1 dalies 1 punkto reikalavimų nuspręsti, kad yra būtinas gynėjo dalyvavimas. <...> Dėl nurodytų priežasčių darytina išvada, kad pirmosios instancijos ir apeliacinės instancijos teismai 2009 m. sausio 6 d. gautų V. B. prisipažinimų dėl jų neatitikties BPK 20 straipsnyje įtvirtintai įrodymų sąvokai negalėjo vertinti kaip įrodymų, nes prisipažinimai gauti ne įstatymų nustatyta tvarka (BPK 20 straipsnio 1 dalies pažeidimas) ir pažeidus reikalavimą duomenis rinkti tik teisėtais būdais (BPK 20 straipsnio 4 dalies pažeidimas) (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-350/2013).

Nepilnametis įgijęs baudžiamajame procese įtariamojo ar kaltinamojo statusą, remiantis Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo⁶⁵ 12 straipsnio 1 dalies įtvirtinta nuostata, jog „nepilnametis turi teisę gauti teisinę pagalbą nagrinėjant baudžiamąsias bylas.“ BPK numato konkrečius atvejus kada gynėjo dalyvavimas yra būtinas, tuomet antrinė teisinė pagalba įtariamajam ar kaltinamajam yra teikiama neatsižvelgiant į jo pajamas ar turtą.⁶⁶

⁶⁵ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Įsigaliojo 2005-05-01. *Valstybės žinios*, 2005-02-08, Nr. 18-572.

⁶⁶ LR BPK, Žin. (2017, Nr. IX – 785). 51 str.

Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/48/ES „dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu“⁶⁷(Toliau – Direktyva 2013/48/ES) nustato būtiniausias taisykles, susijusias su teise turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui. Šia direktyva skatinama taikyti Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos⁶⁸ (Toliau – Chartija) 47 ir 48 straipsnius, remiantis EŽTK 3, 5, 6 ir 8 straipsniais, kaip juos išaiškino Europos Žmogaus Teisių Teismas, kuris savo praktikoje nuolat nustato standartus dėl teisės turėti advokatą. Toje teismo praktikoje nustatyta, *inter alia*, kad siekiant užtikrinti proceso teisingumą įtariamasis ar kaltinamasis turi galėti gauti įvairių paslaugų, konkrečiai susijusių su teisine pagalba. Tuo požiūriu įtariamųjų ar kaltinamųjų advokatai turėtų turėti galimybę be apribojimų užtikrinti pagrindinius gynybos aspektus.

2013 m. įsigaliojo Europos Sąjungos direktyva stiprinanti įtariamųjų ir kaltinamųjų baudžiamosiose bylose procesinių teisių apsaugą: teisė į advokatą baudžiamajame procese. Šios direktyvos nuostatos buvo perkeltos į Lietuvos nacionalinę teisę. Tačiau praktikoje kyla klausimų, ar kai kurie standartai, numatyti ES teisės aktuose, Lietuvoje užtikrinami tinkamai.

Direktyvos 2013/48/ES 3 straipsnio 2 dalies a) – d) punktų nuostatos įtvirtina ir įpareigoja valstybes nares užtikrinti įtariamųjų ar kaltinamųjų teisės turėti gynėją privalomus atsiradimo momentus „<...> Bet kuriuo atveju įtariamieji arba kaltinamieji turi teisę turėti advokatą nuo toliau išvardytų momentų, atsižvelgiant į tą, kuris yra aukščiausias <...>“.⁶⁹ Pagal Direktyvos 2013/48/ES nuostatas, yra nurodomas nuo kada atsiranda teisė į gynybą baudžiamajame procese: 1) prieš juos apklausiant policijoje, kitoje teisėsaugos institucijoje ar teisme; 2) nedelsiant nuo laisvės atėmimo momento; 3) kai asmenys šaukiami atvykti į jurisdikciją baudžiamosiose bylose turintį teismą, deramu laiku prieš jiems atvykstant į teismą; ir 4) atliekant Direktyvos 2013/48/ES 3 straipsnio 3 dalies c) punkte nurodytus tyrimo/įrodymų rinkimo veiksmus (t.y. asmens atpažinimuose (BPK 192 straipsnis), akistatose (BPK 190 straipsnis) ir nusikaltimo atkūrimuose (BPK 196 ir 197 straipsniai)). Ilgą laiką BPK 10 straipsnyje ir atitinkamai 21 ir 50 straipsniuose nurodyta, kad įtariamajam ar kaltinamajam teisė turėti gynėją atsiranda *nuo sulaikymo* arba *pirmosios apklausos*

---

⁶⁷ 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0048> .

⁶⁸ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija OJ C 202, 7.6.2016, p. 389–405. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:12016P/TXT> .

⁶⁹ 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0048> .

momento. Tačiau 2017 m. gegužės mėn. ši nuostata buvo sugriežtinta, nurodant, kad ši teisė asmenims užtikrinama „nedelsiant nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos momento“.⁷⁰ Laikinas sulaikymas gali trukti iki 48 val., o laikinai sulaikytas asmuo turi būti apklaustas kaip įtariamasis ne vėliau kaip per 24 val. nuo jo pristatymo į ikiteisminio tyrimo įstaigą.⁷¹ BPK 10 straipsnio nuostatos nevysiškai tinkamai įgyvendina Direktyvos 2013/48/ES 3 straipsnio 2 dalies nurodytus privalomus teisės į gynėją atsiradimo momentus. Kadangi BPK 10 straipsnio nuostata užtikrina įtariamajam ar kaltinamajam teisę turėti gynėją nuo pirmosios apklausos (t.y. nuo pirmosios apklausos pradžios momento), tai reiškia, vėlesnį gynėjo dalyvavimą, negu to reikalauja Direktyvos 2013/48/ES 3 straipsnio 2 dalies a) punktas, nurodantis, kad valstybės narės privalo užtikrinti teisę į gynybą dar prieš apklausiant, o ne pradėdant pirmąją apklausą policijoje, kitoje teisėsaugos institucijoje ar teisme. Taip pat BPK 10 straipsnis numato, kad teisė turėti gynėją nuo pirmosios apklausos, tačiau Direktyvos 2013/48/ES nuostatos reikalauja, kad teisė turėti gynėją būtų užtikrinama prieš kiekvieną apklausą ikiteisminio tyrimo įstaigoje ar teisme. Todėl 2017 m. gegužės priimtais BPK pakeitimais ši spraga buvo ištaisyta, ir dabar BPK yra įtvirtinta, kad „sulaikytas įtariamasis turi galimybę iki pirmosios apklausos be pašalinių susitikti su gynėju, o gynėjas turi teisę be pašalinių susitikti su įtariamuoju ar kaltinamuoju prieš apklausą arba teismo posėdį“⁷². Todėl analizuojant Direktyvos 2013/48/ES nuostatas ir BPK atitiktį, darytina išvada, kad įtariamojo ar kaltinamojo teisės turėti gynėją užtikrinimo momentai baudžiamojo proceso įstatyme apibrėžti pakankamai išsamiai kaip to reikalauja Direktyvos 2013/48/ES 3 straipsnio 2 dalies a), b) ir d) punktų nuostatos.

Reikalavimas, kad gynėjas dalyvautų nedelsiant nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos momento atsirado ne be priežasties. Lūžio taškas įvyko su EŽTT Didžiosios kolegijos 2008 m. sprendimu byloje *Salduz prieš Turkiją*, kurioje įtvirtintos nuostatos, pagal kurias kaltinamojo teisė į veiksmingą gynėją, prireikus paskirto valstybės, pagalbą yra vienas fundamentalių teisingo proceso požymių (LAT nutartis byloje Nr. 2K-462-697/2015). Pareiškėjas – nepilnametis, sulaikytas policijos pareigūnų įtariant, kad jis dalyvavo kurdų darbininkų partijos antivyriausybinėje demonstracijoje. Kitą dieną jis buvo apklaustas nedalyvaujant advokatui. Prieš apklausą įtariamasis užpildė formą, kurioje buvo pateikti keli paaiškinimai apie jam inkriminuojamus kaltinimus ir jo teisę neduoti parodymų. Apklausos metu įtariamasis prisipažino, kad dalyvavo demonstracijoje ir kitoje neteisėtoje veikloje. Vėliau, įskaitant ikiteisminio tyrimo teisėjo apklausą, kurioje turėjo advokatą, įtariamasis savo parodymų atsisakė. Tačiau jis buvo nuteistas remiantis pirminiu prisipažinimu ir kai kuriais kitais įrodymais. Teismas konstatavo, kad buvo pažeistas Konvencijos 6

⁷⁰ LR BPK, Žin. (2017, Nr. IX – 785). 10 str. 1 d.

⁷¹ LR BPK, Žin. (2017, Nr. IX – 785). 140 st. 4 d.

⁷² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 10, 44, 48, 50, 52, 69, 69-1, 71-1, 72, 128, 140, 168, 190, 192, 196, 197, 233 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. (Vilnius: 2017 m.), Projektas XIII P – 115(2)ES.

straipsnio 3 dalies c) punktas ir 6 straipsnio 1 dalis. Kartu su šia byla Teismas pirmą kartą nustatė standartą, kuris buvo taikomas daugelyje vėlesnių bylų: „Teismas pripažįsta, kad siekiant išlaikyti pakankamai „veiksmingą praktinę“ teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, (...) pagal 6 straipsnio 1 dalies reikalavimą galimybė pasinaudoti advokato pagalba paprastai turėtų būti suteikiama nuo pirmosios įtariamojo apklausos policijoje, jeigu nėra tam tikrų aplinkybių, rodančių, kad dėl įtikinamų priežasčių šią teisę reikėtų apriboti“.⁷³

BPK įtvirtina ypatingą apsaugą nepilnamečiams, todėl jų pareikštas gynėjo atsisakymas nėra vertinamas kaip privalomas pareigūnams ar teismui, nes manoma, kad dėl savo nebrandaus amžiaus neturi pakankamai suvokimo priimti teisingus veiksmus vykstant baudžiamajam procesui, todėl tokiais atvejais, kai baudžiamajame procese dalyvauja nepilnametis su įtariamojo ar kaltinamojo statusu, gynėjo dalyvavimas tampa teisingo proceso prielaida ir iš teisės turėti gynėją perauga į „pareigą“ turėti gynėją.⁷⁴ Leidinyje „Prieinamas Teisingumas: Teisė turėti advokatą ir teisė į nemokamą pagalbą baudžiamajame procese“ teigiama, „kad tais atvejais, kai asmuo neturi pagrindinio išsilavinimo, turėtų būti kritiškai vertinamas jo gebėjimas tinkamai suprasti baudžiamąjį procesą ir jame efektyviai dalyvauti.“⁷⁵ Tokiais atvejais pareigūnai turi pasinaudoti jiems suteikta diskrecijos teise ir įvertinti ar gynėjo dalyvavimas nėra būtinas⁷⁶, nes priešingu atveju nebus tinkamai ginami įtariamojo teisės ir teisėti interesai.

Apibendrinus garantuojamą teisinę pagalbą nepilnamečiams baudžiamajame procese, galima daryti išvadą, kad teisė į teisinę pagalbą yra viena iš esminių teisės į teisingumą įgyvendinimo priemonių asmenims, kurie dėl savo amžiaus ar socialinės padėties neturi galimybių išspręsti savo teisinę problemą. Lietuvoje tokia teisė įtvirtinta remiantis Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymu.

---

⁷³ Case of Salduz v. Turkey. (Application no. 36391/02).

<http://www.advocaat.be/documenten/ordeexpress/2008/23/EHRM%20SALDUZ%20v%20Turkey.pdf>

⁷⁴ R. Ažubalytė, R. Jurgaitis., J. Zajančkauskienė, „Specifinės baudžiamąjo proceso rūšys“ Vilnius, MRU: 2011; J. Zajančkauskienė, „Asmens, turinčio negalią, teisė gintis padedant gynėjui“, „Societal Innovations for Global Growth“, 2012, No. 1(1), p. 110.

⁷⁵ Internetinis leidinys. *Prieinamas teisingumas – teisė turėti advokatą ir teisė į nemokamą teisinę pagalbą baudžiamajame procese.* (Žmogaus teisių institutas, 2017). P. 26. <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/11/Prieinamas-teisingumas.pdf> [aplankyta 2019-03-25].

⁷⁶ LR BPK, Žin. (2017, Nr. IX – 785). 51 str. 3 d.

3 BAUDŽIAMOJO PROCESO YPATUMAI ATLIEKANT PROCESO VEIKSMUS SU NEPILNAMEČIAIS.

3.1 Nepilnamečio apklausa.

Liudytojo apklausa yra dažniausias ikiteisminio tyrimo ir įrodymų tyrimo teismo nagrinėjimo metu veiksmas, be kurio faktiškai neištiriama nė viena baudžiamoji byla.⁷⁷ Nepilnamečio apklausa baudžiamajame procese yra vienas iš svarbiausių procesinių veiksmų, kada labiausiai gali būti pažeidžiamos vaiko teisės ir teisėti interesai ir patirtas neigiamas poveikis baudžiamąjį procesą metu. Apklausa atliekama kiekvienoje baudžiamąjoje byloje, ir dažniausiai ne vieną kartą. BPK numatyta, kad nepilnamečius liudytojus (nukentėjusiuosius) ikiteisminio tyrimo metu apklausti ne daugiau kaip vieną kartą (BPK 186 straipsnis). Pagal BPK 283 straipsnio 6 dalį, „kai tai būtina dėl nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių, nukentėjusysis teismo nutartimi gali dalyvauti ne visą bylos nagrinėjimo laiką. Toks nukentėjusysis teismajame posėdyje taip pat gali būti neapklausiamas. Šiuo atveju teisme turi būti balsu perskaitomi parodymai, nukentėjusiojo duoti ikiteisminio tyrimo teisėjui, arba paskelbiamas ikiteisminio tyrimo metu padarytas garso ir vaizdo įrašas.“ Šiame kontekste būtina pažymėti, kad „bylą nagrinėjantis teismas, sprenddamas klausimą dėl nepilnamečio nukentėjusiojo apklausos teismo posėdyje, laikydamasis minėtų BPK reikalavimų, pirmiausia turi nustatyti tinkamą balansą tarp vaiko intereso būti apsaugotam nuo neigiamo baudžiamąjį proceso poveikio jo psichinei ir emocinei būklei ir tarp visuomenės (viešojo) intereso, kuris apima poreikį tinkamai išnagrinėti baudžiamąją bylą, nustatyti visas teisingam bylos išsprendimui reikšmingas aplinkybes ir užtikrinti, kad kiekvienas nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas, o nekaltas asmuo- išteisintas.“⁷⁸

Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (85) 11 Valstybėms narėms „Dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamąjoje teisėje ir baudžiamajame procese“ vadovaujantis šiomis gairėmis buvo rekomenduojama, kad „visuose proceso etapuose nukentėjusysis turi būti apklausiamas tokiais metodais, kurie leistų atsižvelgti į jo asmeninę padėtį, jo teises ir orumą. Kai tik įmanoma ir tinkama, vaikai ir asmenys, turintys psichinių ar fizinių sutrikimų, turėtų būti apklausiami dalyvaujant jų tėvams ar globėjams arba kitiems asmenims, galintiems jiems padėti.“⁷⁹Taigi einant metams, problemos buvo sprendžiamos ir buvo ieškoma išeičių, kad kuo efektyviau būtų užtikrinamos nepilnamečių teisės baudžiamajame procese. Šiame kontekste būtina

⁷⁷ Šapalaitė, E. Liudytojo apklausos reglamentavimo baudžiamąjį procesą kodekse ir taikymo praktikoje santykio problemos. *Jurisprudencija*. 2007, 3(93); 83-91.

⁷⁸ A. Abramavičius, J. Bieliauskaitė, E. Bilevičiūtė ir kiti. *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai*. Mokslo studija. (Vilnius: MRU, 2014), p. 443.

⁷⁹ Europos Tarybos ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (85) 11 valstybėms narėms „Dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamąjoje teisėje ir baudžiamajame procese“. Jurka, R.; Meničenko, S.; Randakavičienė, I. *Pagrindinės Tarybos rekomendacijos baudžiamąjį procesą srityje*. Vilnius: Eugrimas. 2006, p. 45.

pažymėti, kad jau 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojęs naujos redakcijos BPK 186 straipsnis nustato, kad „į mažamečio liudytojo ar mažamečio nukentėjusiojo apklausą visuomet, taip pat į nepilnamečio liudytojo ar nepilnamečio nukentėjusiojo apklausą dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei, sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai, dėl pelnytos iš nepilnamečio prostitucijos ar nepilnamečio įtraukimo į prostituciją arba kitais atvejais, kai to prašo proceso dalyviai arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva, privalo būti kviečiamas psichologas, kuris padeda apklausti nepilnamečių, atsižvelgdamas į jo socialinę ir psichologinę brandą, taip pat valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas, kuris iš kitos patalpos stebi, ar apklausos metu nepažeidžiamos nepilnamečio liudytojo ar nepilnamečio nukentėjusiojo teisės.“

Pažymėtina ir tai, kad apklausiant nepilnamečių ikiteisminio tyrimo metu, vaikai apklausiami vaikų apklausoms pritaikytose patalpose (BPK 186 straipsnio 2 dalis), o esant nepilnamečių interesų grėsmei vaizdo ir garso įrašų darymas yra privalomas, tai nurodoma BPK 186 straipsnio 4 dalyje, BPK 280 straipsnio 2 dalyje. Vaikų filmavimo būtinumas apklausose su nepilnamečiais pabrėžiamas EŽTT praktikoje pažymint, jog „nors nacionaliniai teismai kruopščiai išnagrinėjo vaikų parodymus ir suteikė pareiškėjui galimybę juos ginčyti, vargu ar tai gali pakeisti tiesioginį parodymus duodančio liudytojo stebėjimą.“⁸⁰ Vadovaujantis BPK, vaizdo ir garso įrašai darant apklausas privalomi, kai apklausiami mažamečiai, taip pat seksualinių ar smurtinių nusikaltimų aukos (liudytojai). Svarbu pažymėti tai, kad vadovaujantis generalinio prokuroro patvirtintomis Rekomendacijomis dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos, buvo numatyta, kad organizuojant ir atliekant nepilnamečio liudytojo (nukentėjusiojo) apklausą, būtų naudojamos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės, kurių naudojimas šiuo atveju padeda išvengti pakartotinės apklausos, bet taip pat padeda ir „anoniškumo taikymo atveju, sudaro prielaidas apsaugoti vaiką nuo žalingo baudžiamojo proceso poveikio, išvengiant tiesioginio kontakto su kaltininku.“⁸¹ Vaizdo ir garso įrašo darymas atliekant apklausas su nepilnamečiais gali toliau skatinti apklausų skaičiaus mažėjimą, kadangi užfiksuota apklausa užtikrina vaikų parodymų patikimumą ir saugumą. „Tai yra vienas iš nepilnamečių apklausos specifiškumo požymių: BPK yra numatomas rekomenduojamas apklausų skaičius, t.y. ne daugiau kaip vieną kartą (BPK 186 straipsnio 2 dalis).“⁸² Remiantis JAV psichologų atliktais tyrimais⁸³ dėl būtinybės atlikti pakartotinę

---

⁸⁰ Case 54789/00, *Bocos-Cuesto v. the Netherlands*, Eur. Ct. H. R., (2005).

⁸¹ D. Murauskienė. Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos. *Jurisprudencija*. 2015, 22 (2), p. 386.

⁸² R. Žibaitė – Neliubšienė. Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai. *Jurisprudencija*. 2016, 23 (2), p. 325.

⁸³ Plačiau žr. Quas, J. A.; McAuliff, B. D. Accommodating Child Witnesses in the Criminal Justice System: Implications for Death Penalty Cases. In *Mental Disorder and Criminal Law. Responsibility, Punishment and Competence* (eds. Schopp, R. F.; Wiener, L. R.; Bornstein, B. H. *Et al.*). New York: Springer, 2009, p. 79-103.

vaiko apklausą teisme, nustatyta, kad „būtent pakartotinė vaiko apklausa teisme daro didžiausią neigiamą poveikį nukentėjusiajam vaikui.“

Vaikams dalyvaujantiems baudžiamajame procese, skiriamas ypatingas dėmesys ir apsauga, taip pat daugiau garantijų, pavyzdžiui kitokia apklausų tvarka. Atsižvelgiant į nukentėjusiojo nepilnamečio apsaugos interesus, BPK įtvirtinti reikalavimai tokio nukentėjusiojo apsaugai (BPK 186, 283 straipsniai). Siekdami mažinti neigiamą baudžiamojo proceso poveikį vaikui ir kad geriau būtų užtikrintos vaiko teisės jo metu, buvo inicijuojami teisės aktų pakeitimai, kurie buvo patvirtinti ir šiuo metu vykstančios nepilnamečių apklausos daro mažesnę neigiamą poveikį baudžiamojo proceso metu, bei labiau užtikrina jų interesus ir apsaugą. 2018 m. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymo „Dėl rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo“⁸⁴ pakeitime yra patvirtinta ir šiuo metu vadovaujamosi būtent tokiomis rekomendacijos, kai apklausiami nepilnamečiai baudžiamajame procese. Šiuo metu pagal BPK pakeitimus „į mažamečio liudytojo ar mažamečio nukentėjusiojo apklausą visuomet, taip pat į nepilnamečio liudytojo ar nepilnamečio nukentėjusiojo apklausą dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei, sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai, dėl pelnytos iš nepilnamečio prostitucijos ar nepilnamečio įtraukimo į prostituciją arba kitais atvejais, kai to prašo proceso dalyviai arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva, privalo būti kviečiamas psichologas, kuris padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdamas į jo socialinę ir psichologinę brandą, taip pat privalomai turi būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas, kuris iš kitos patalpos stebi, ar apklausos metu nepažeidžiamos nepilnamečio liudytojo ar nepilnamečio nukentėjusiojo teisės. Be to, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas gali užduoti apklausiamam asmeniui klausimų ir reikšti prašymus dėl apklausos (BPK 186 straipsnio 3 dalis).“ Taip pat „nepilnametis liudytojas ar nepilnametis nukentėjusysis ikiteisminio tyrimo metu turi būti apklausiami vaikų apklausoms pritaikytose patalpose ir paprastai ne daugiau nei vieną kartą. Tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo metu būtina pakartotinė nepilnamečio apklausa, juos paprastai apklausia tas pats asmuo, bei apklausos metu turi būti daromas vaizdo ir garso įrašas (BPK 186 straipsnio 2 dalis).“

Nukentėjusiojo parodymų vertinimui gali turėti įtakos prieš jį padarytos nusikalstamos veikos specifika (pavyzdžiui, nusikalstama veika žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui), taip pat paties nukentėjusiojo ypatumai (pavyzdžiui, nepilnametis). EŽTT praktikoje pripažįstami sunkumai, su kuriais susiduria nacionaliniai teismai nagrinėdami nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui bylas, kurias

---

⁸⁴ 2018 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas Nr. I-196 dėl Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2009 m. rugsėjo 16 d. įsakymo Nr. I-126 „Dėl rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo“ pakeitimo.

dažnai gaubia paslaptis, taigi daugeliu atvejų vienintelis ar lemiamas kaltinantis įrodymas yra nukentėjusiojo parodymai, kurių atitiktį tikrovei ir patikimumą gynyba gali kvestionuoti apklausdama juos duodantį asmenį (pavyzdžiui, 2013 m. vasario 19 d. sprendimas byloje Gani prieš Ispaniją, peticijos Nr. 61800/08). Taip pat atsižvelgiama į baudžiamųjų procesų dėl nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui ypatybes: auka tokių procesų dažnai supranta kaip sunkų išbandymą, ypač kai iš jos reikalaujama vėl susitikti su kaltinamuoju. Tokios aukos neretai ieško būdų išvengti skausmingos akistatos atsisakydamos duoti žodinius parodymus teisme (pavyzdžiui, 2005 m. balandžio 5 d. sprendimas dėl priimtimumo byloje Scheper prieš Nyderlandus, peticijos Nr. 39209/02). Šios ypatybės dar labiau išryškėja bylose, kuriose nukentėjusysis yra mažametis arba nepilnametis (pavyzdžiui, 2013 m. balandžio 2 d. sprendimas dėl priimtimumo byloje D. T. prieš Nyderlandus, peticijos Nr. 25307/10). Sprendžiant, ar tokiose bylose buvo užtikrinta įtariamojo (kaltinamojo) teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, turi būti atsižvelgiama taip pat į poreikį apsaugoti nukentėjusįjį ir jo privataus gyvenimo neliečiamumą (2015 m. gegužės 28 d. sprendimas byloje Y. prieš Slovėniją, peticijos Nr. 41107/10). Taigi, pripažįstama, kad nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui baudžiamosiose bylose ne tik gali, bet ir turi būti imamas tam tikrų priemonių siekiant apsaugoti nukentėjusįjį su sąlyga, kad tokios priemonės yra suderinamos su tinkamu ir veiksmingu gynybos teisių įgyvendinimu (plačiau žr., pavyzdžiui, kasacinės nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-454/2013, 2K-539-976/2015). Tačiau šių nusikalstamų veikų specifika nepaneigia įtariamojo (kaltinamojo) teisių, susijusių su liudytojo apklausa. „Vaiko interesas būti apsaugotam nuo pakartotinės apklausos teisme gali nusverti kaltinamojo interesą išgirsti vaiko parodymus dar kartą nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme, kai, teismo vertinimu, tokia apklausa gali būti žalinga vaikui; apklausiant nepilnametį nukentėjusįjį ikiteisminio tyrimo teisėjui, kai įtariamajam bei jo gynėjui buvo sudaryta galimybė dalyvauti tokioje apklausoje ir užduoti klausimus, tačiau jie tokia galimybe nepasinaudojo“⁸⁵, pavyzdžiui šiuo aspektu pasisakyta EŽTT byloje *Accardi and others v. Italy*, no. 30598/02.

Kasacinės instancijos teismo praktikoje suformuluota nuostata, kad vertinant geriausių vaiko interesų principą kalbant apie nukentėjusiųjų nepilnamečių apklausas teisme veikia tokiu būdu, kad kiekvienu atveju teismas, spręsdamas klausimą dėl būtinybės pakartotinai apklausti vaiką teismo posėdyje, turi remtis keliais principais: 1) ar vaiko interesas būti apsaugotam nuo žalingo baudžiamąjo proceso poveikio nenusvers viešojo intereso teisingai išnagrinėti baudžiamąją bylą; 2) ar minėtas vaiko interesas nenusvers kaltinamojo teisės į teisingą baudžiamąjį procesą. Aspektai, dėl kokių svarbių priežasčių nepilnametis negali dalyvauti teismo procese aptarti LAT nutartyje

---

⁸⁵ A. Abramavičius, J. Bieliauskaitė, E. Bilevičiūtė ir kiti. *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai*. Mokslo studija. (Vilnius: MRU, 2014), p.444.

baudžiamojame byloje Nr. 2K-95-976/2019: *Liudytojo (nukentėjusiojo) nedalyvavimo teismo procese priešastis turi būti labai svarbi. Svarbia nukentėjusiojo (liudytojo) nedalyvavimo teisme priešastimi gali būti pripažįstama situacija, kai dėl apklausos teisme nukentėjusiajam gali būti psichinė trauma ar kitokių sunkių pasekmių, kurių buvimas arba reali grėsmė paprastai patvirtinama medicininio pobūdžio duomenimis.* (Taip pat dėl šių priešasčių buvo pasisakyta ir 2013 m. vasario 19 d. sprendime byloje Gani prieš Ispaniją, peticijos Nr. 61800/08 ir 2013 m. gruodžio 19 d, sprendime byloje Rosin prieš Estiją, peticijos Nr. 26540/08). Sprendžiant dėl kaltinamojo teisės apklausti mažametį nukentėjusį aptarta, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojame byloje Nr. 2K-539-976/2015, kurioje konstatuota, dėl kokių priešasčių mažametės apklausa teisme yra negalima:

Iš skundžiamų teismų nuosprendžių matyti, kad tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai atidžiai svarstė aplinkybes, dėl kurių buvo nuspręsta nekviesti į teismą mažametės nukentėjusiosios R. Š. <...> teismai, remdamiesi nagrinėjamoje byloje esančia teismo ekspertų padaryta ekspertizės išvada, kad dėl psichotraumuojančio įvykio poveikio R. Š. nerekomenduojama kviešti į teismo posėdžius, pagrįstai nutarė, kad mažametės apklausa teisme yra negalima. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu teisiama jame posėdyje nei nuteistasis M. B., nei jo gynėjas prašymo kviešti ir pakartotinai apklausti mažametę nukentėjusiąją nepareiškė. <...>.

Jei kyla abejonių dėl nepilnamečio gebėjimo teisingai suvokti reikšmingų bylai aplinkybes ir duoti dėl to parodymus, jos turi būti patikrintos. Teismų praktikoje nurodoma, kad teismai, vertindami vaikų parodymus ir pripažindami juos įrodymais, iš esmės remiasi dviem kriterijais: visų pirma, vertina, ar jie gauti esmingai nepažeidžiant baudžiamąjį proceso reikalavimų, antra, sprendžia, ar jie gali būti pripažįstami patikimais (kasacinė nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-539-976/2015). Šiuo aspektu buvo pasisakyta kasacinėje nutartyje baudžiamojame byloje Nr. 2K-43-648/2017:

Nagrinėjamoje byloje nukentėjusiojo mažamečio K. K. parodymai byloje gauti nepažeidžiant apklausos proceso taisyklių, yra vieni reikšmingiausių įrodymų vertinimo procese. Siekiant įsitikinti mažamečio parodymų patikimumu byloje buvo paskirta teismo psichiatrijos-psichologijos ekspertizė, kurioje pateikta išvada apie K. K. gebėjimą duoti parodymus, įvykių suvokimą, polinkį fantazuoti ar meluoti ir pan.

Teismas analizavo mažamečio nukentėjusiojo parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo teisėjui, patikrino ir nustatė, kad nėra objektyvių kliūčių, kurios trukdytų remtis šio nukentėjusiojo parodymais įvertinus juos byloje esamos teismo psichiatrijos-psichologijos ekspertizės akto kontekste. Nutartyje motyvuotai atsakyta, kodėl tam tikros nukentėjusiojo parodymų detalės, nesutampančios su nustatytomis aplinkybėmis, nelaikytinos esminiais parodymų prieštaravimais

kitiems bylos įrodymams. Teismas, atlikdamas įrodymų vertinimą, išsamiai pasisakė ir dėl teismo psichiatrijos-psichologijos ekspertizės akto kaip bylos įrodymo patikimumo, išanalizavo ekspertizės akto turinį, palygino jį su R. G. argumentais dėl akto tariamo prieštaravimo ir konstatavo, kad nėra pagrindo abejoti ekspertizės akto patikimumu. Teismas teisingai pažymėjo, kad K. K. įtaigumas ekspertizės akte nėra siejamas su jo parodymų davimu byloje ir jų patikimumu. Ekspertizės akte aiškiai nurodoma, kad patiklumas, naivumas susiję su amžiumi ir individualiais psichologiniais ypatumais, tačiau K. K. nenustatytas padidintas polinkis fantazuoti, negauta objektyvių duomenų apie galimai jo polinkį meluoti. Ekspertizės akte aiškiai rekomenduojama atsižvelgti į K. K. parodymus kaip nekeliančius abejonių.

Pirmosios instancijos teismas teisingai pažymėjo, kad vien mažametystė nėra aplinkybė, trukdanti tokius duomenis vertinti kaip įrodymus BPK 20 straipsnio prasme. Teismas nurodė, kad mažamečio parodymais tiki tiek, kiek jie neprieštarauja kitiems įrodymams, esantiems byloje. Pažymėtina, kad apklausiamas mažametis nukentėjusysis aiškiai nurodė konkrečius veiksmus, kurie su juo buvo atliekami. Pirmosios instancijos teismo atliktas mažamečio nukentėjusiojo parodymų patikimumo vertinimas byloje trūkumų, kurie galėtų būti pripažįstami esminiais BPK pažeidimais, neturi.

Apie įrodymų vertinimą, ar jie gauti esmingai nepažeidžiant baudžiamojo proceso reikalavimų yra pasisakęs Vilniaus apygardos teismas nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-109-312/2018:

Atsižvelgiant į apeliacinio skundo argumentus, pažymėtina, kad nukentėjusioji G. K. tiek nusikalstamos veikos padarymo metu, tiek jos apklausos metu buvo mažametė. Nepaisant to, kad šiam asmeniui nebuvo 16 metų ir apklausama ji nebuvo išpėta dėl baudžiamosios atsakomybės pagal BK 235 straipsnį, apklausa buvo vykdoma laikantis BPK 186 straipsnyje numatytos nepilnamečio nukentėjusiojo apklausos tvarkos, dalyvaujant prokurorui, G. K. įstatyminei atstovei, vaiko teisių apsaugos atstovei ir psichologei. Kadangi nukentėjusiosios G. K. parodymus patvirtino nukentėjusiosios L. K. parodymai, taip pat liudytojų E. K. ir S. M. parodymai, pirmosios instancijos teismas pagrįstai laikė juos patikimais ir jais vadovavosi.

Su besikeičiančiais įstatymais, stengiantis atkreipti dėmesį į labiausiai pažeidžiamą visuomenės grupę – vaikus, kuriami metodai ir tobulinamos procedūros apklausiant vaikus/nepilnamečius. Atsižvelgiant į papildytus įstatymus ir įstatymų rekomendacijas šiuo metu Lietuvoje vykstant ikiteisminiam tyrimui ar teismo procesui vaikai yra apklausiami padedant psichologams, taip pat vaiko teisių apsaugos specialistams.

Užsienio valstybių praktika vykdamas nepilnamečių apklausas baudžiamojo proceso metu iš dalies panaši, bet tuo pačiu ir skirtinga lyginant su Lietuvos taikoma apklausų sistema. Ypač griežtą apklausų sistemą turi Norvegija, kur tokia apklausų sistema gyvuoja jau daugiau nei 10 metų.

Pažymėtina ir tai, kad Norvegijoje tokias apklausas ikiteisminiame tyrime vykdo specialiai apmokyti policijos pareigūnai – apklausėjai, kurie yra rengiami Oslo policijos universitete, kur išklauso 1 metų trukmės teisinį vaikų apklausos kursą, ir kurio metu įgyja tiek praktinių tiek teorinių žinių. Toks Norvegijos specialistų rengimas ir atsakingas požiūris su vaikais, galėtų būti pavyzdžiu mūsų šalies institucijoms, dirbančioms su vaikais.

Toliau lyginant Lietuvos ir Norvegijos vaikų apklausos sistemą, Lietuvos teismuose yra įrengti daugiau nei 65 apklausos kambariai, kurie pritaikyti, kad vaikai jaustųsi patogiai, sukurtą mažiau streso kelianti bei saugi aplinka, ir žinoma atitinkančios teisinėms apklausoms keliamus reikalavimus. Įdomu tai, kad Norvegijoje apklausos kambariai įrengti ne policijos ar teismo patalpose, o neutraliose, neigiamų emocijų apklausiamiesiems nekeliančiose įstaigose – vadinamuosiuose Vaiko namuose. Pastebėtina ir tai, kad Norvegijoje Vaiko name rengiamos ne tik apklausos, tačiau taip pat visą laiką yra žiūrima į vaiko padėtį, todėl yra sudarytos sąlygos suteikti ir kitą būtiną pagalbą, t.y. medicininė apžiūra, psichologai, psichoterapeutai ir kiti. Manoma, kad tokiu būdu, suteikiant įvairias paslaugas, padės efektyviau apklausti vaikus ir bus pasiektas geresnis rezultatas apsaugant vaikus nuo neigiamo traumuojančio poveikio.

Lietuvoje ir Norvegijoje vykdomos vaikų apklausos yra panašios tiek metodiškai, tiek procesiškai: abiejose šalyse siekiama apsaugoti vaiką nuo antrinio traumavimo, padėti teisininkams surinkti visą reikiamą informaciją apie įvykį. Tačiau Norvegija yra labiau pažengusi ties šia procedūra, kadangi priešingai nei Lietuvoje, apklausėjas savarankiškai bendrauja su vaiku, t.y. be ausinių, sujungtų su teisininkais, kurie drauge su kitais proceso dalyviais kitoje patalpoje dalyvauja apklausoje nuotoliniu būdu monitoriuose stebėdami vaiko ir apklausėjo pokalbį. Atkreiptinas dėmesys ir tai, kad Norvegijoje apklausos laikas neribojamas, vaikui duodama daugiau laisvės bendrauti taip, kaip jam priimtina, o tai, manoma, lemia ir gerą vaiko savijautą, ir kokybiškus apklausos rezultatus.

Abiejose šalyse stengiamasi vaikus išsamiai ir kokybiškai apklausti vieną kartą ir tokiu būdu išvengti pakartotinio apklausų bei antrinio traumavimo. Tačiau Lietuvoje neretai to padaryti nepavyksta, o būtent Norvegijoje, jei susidarė tokia aplinkybė, kad tikrai būtina pakartotinai apklausti vaiką, tai apklausa bus vykdoma tik Vaiko namuose, ir pakartotinėje apklausoje nebus kalbama apie jau užfiksuotus įvykius, o bus užduodami tik nauji aktualūs klausimai. Tokiu būdu nepilnamečiai apsaugomi nuo dar kartą patiriamų neigiamų išgyvenimų.

Palyginus dviejų šalių nepilnamečių apklausų sistemą⁸⁶, akivaizdžiai matosi, kad Lietuva stengiasi tobulėti dirbant su vaikais baudžiamajame procese, tačiau Norvegija yra žymiai daugiau pažengusi nei Lietuva. Norvegija daug dėmesio skiria darbo su vaikais sąlygoms bei nepilnamečių

---

⁸⁶ Lietuvos ir Norvegijos apklausos sistemos palyginimas rašytas pagal internetinį teismo žurnalą Teismai.lt Nr. 2 (22), birželis, 2016. P. 17-19.

apklausėjų kvalifikacijai. Yra sudarytos sąlygos, kad vienoje vietoje būtų suteikiamos būtinos paslaugos, kuriomis užtikrinama aukšta apklausų kokybė, tokiu būdu bandoma efektyviai apsaugoti vaiką nuo itin stipraus antrinio traumuojančio poveikio bei susitikimo su skriaudėju.

Teisės e-aktualijos 2013 m. leidinyje Nr. 2⁸⁷, A. Kliunka pateikė pastabą išvadose dėl LR Baudžiamojo proceso kodekso 186 straipsnio 2 dalies pakeitimo. Anot A. Kliunkos, manoma, „kad BPK 186 straipsnio 2 dalies pakeitimu siūloma nuostata, kad tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo metu būtina pakartotinė jaunesnio kaip aštuoniolikos metų liudytojo ar nukentėjusiojo apklausa, juos paprastai apklausia tas pats asmuo, labiau tiktų generalinio prokuroro įsakymu tvirtinamoms rekomendacijoms ir teismo praktikai, o ne BPK normai. Pakartotinės apklausos vyksta praėjus tam tikram laikotarpiui, todėl tas pats prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar ikiteisminio tyrimo teisėjas gali neturėti galimybės atlikti pakartotinės apklausos, gali jau nebedirbti tose pareigose. Kitais atvejais gali paaiškėti, kad būtent pirmasis pareigūnas netinkamai apklausė nepilnamečių, nerado su juo reikiamo kontakto, netinkamai elgėsi, neturėjo tam reikiamų savybių ar pirmą kartą, esant neatidėliotinam būtinumui, nepilnamečių liudytoją ar nukentėjusįjį apklausė pareigūnas, kuris nesispecializavo nepilnamečių justicijos bylose ir pan.“ Remiantis A. Kliunkos pateikta BPK 186 straipsnio 2 dalies pakeitimo pastaba, galima manyti, kad yra galimybė antrą kartą apklausiant nepilnamečių tam pačiam asmeniui, taip gali būti pažeistos jo teisės.

Vilniaus miesto teisėja, nagrinėjanti baudžiamąsias bylas, Viktorija Šelmienė teigia, kad „Labai svarbu vaiką apklausti tik kartą arba užtikrinti kuo mažesnę apklausų skaičių: pirmosios apklausos duomenys yra patikimiausi, vaikai geriau jaučiasi, mažesnė tikimybė, kad norėdami apginti savo artimuosius sugalvos naujų pateisinimų ir įvykių aplinkybių ir pan. Vienintelė ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama apklausa su specialisto – teismo psichologo – pagalba turėtų tapti kiekvieno teisingumo ieškančiojo siekiama: juk labai svarbu, kad apklausiamas vaikas nejaustų diskomforto, kad apklausiantysis suprastų, kaip su juo reikia bendrauti, kaip paklausti ir gauti atsakymą“.⁸⁸ Atsižvelgiant į teisėjos išsakytą nuomonę, manoma, kad reikia stengtis, kad visais įmanomais būdais, nepilnamečių liudytojų (nukentėjusiųjų) apklausa būtų kuo išsamesnė ir tikslesnė. Anot E. Kavoliūnatės – Ragauskienės „dėl šios priežasties būtina užtikrinti, kad apklausą atliekantys pareigūnai būtų tinkamai apmokyti.“⁸⁹ Remiantis JAV atliktu tyrimu, netinkamas apklausos atlikimas gali turėti lemiamą reikšmę tyrimo eigai⁹⁰. Kita vertus kiti tyrimai rodo, kad kai

⁸⁷ Internetinis leidinys „Teisės e-aktualijos“ 2013 m. Nr. 2. 2013-10-02 Nr. 2R-269-(1.9) Išvada pateikta Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių sekretoriatui (kopija Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui. http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/aktualijos-13_2_Nr2.pdf. [aplankyta 2019-03-27].

⁸⁸ Internetinis leidinys. *Kaip prakalbinti vaikus ikiteisminio tyrimo metu ir teisme*. <https://klat.teismas.lt/data/public/uploads/2018/01/internetui-teismai-pat.pdf> [aplankyta 2019-03-27].

⁸⁹ E. Kavoliūnaitė – Ragauskienė. Vaiko teisių apsauga baudžiamajame procese: atstovavimas, gynyba ir apklausų atlikimas. *Mokslo studija*. (Vilnius: Lietuvos Teisės institutas, 2016). P. 37.

⁹⁰ Cesi S., Bruck M. Jeopardy in the Courtroom. A Scientific analysis of children's testimony. American Psychological Association, 1995.

vaiko apklausą atlieka tinkamai pasiruošęs ir tą gebantis pareigūnas, nepilnametis gali būti labai geras informacijos šaltinis apie padarytą nusikalstamą veiką.⁹¹

---

⁹¹ *Gudjonsson G.H., Sveinsdottir T., Sigurdson J.F, Jonsdottir J.* The Ability of Suspected Victims of Childhood Sexual Abuse (CSA) to Give Evidence. Findings from the Children's House in Iceland // *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 2010, 21, p. 569-586.

4 VAIKO TEISIŲ IR INTERESŲ UŽTIKRINIMAS.

Vaiko interesai nėra nauja sąvoka žmogaus teisių klausimus reglamentuojančiuose dokumentuose, tačiau iki šiol nėra universalių kriterijų, kaip nustatyti, kas naudingiausia vaikui. Vaiko interesai yra vertinamoji sąvoka. Svarbiausių vaiko interesų apibrėžimo dalis yra visos vaiko teisės, neišvengiamai bendros ir neišsamios. Kaip nurodė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 1993-12-31 nutarimo Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“⁹² 17 p. 2 dalyje, *vaiko interesai – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybė šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje*. „Tiksliai apibrėžti vaiko interesus yra gana sunku, o ir ne visai tikslinga, nes kiekvienu konkrečiu atveju jie gali keistis, atsižvelgiant į vaiko amžių, sveikatą ir kita. Vaiko interesų interpretavimas turi atitikti visas vaiko teises“⁹³.

1959 m. Jungtinių Tautų priimtoje Vaiko teisių deklaracijoje⁹⁴, preambulėje teigiama, kad vaikai dėl jų nepakankamos fizinės ir psichinės brandos turi teisę būti itin globojami, taip pat teisminiuose procesuose, kur jiems turi būti numatyta atitinkama speciali jų teisių ir teisėtų interesų apsauga. Kiekvienu atveju, priimant sprendimą susijusį su vaiku, turi būti apsvarstytas tokio sprendimo teigiamas ir neigiamas poveikis vaikui. Anot B. Kairienės, „<...> vaiko teisių įgyvendinimas siejamas su prioritetiniu vaiko interesų apsaugos ir gynimo principu, reiškiančiu, kad priimant bet kokį sprendimą, susijusį su vaiku, vaiko interesai yra svarbiausi.“⁹⁵

Pastaruoju metu politikai, teisininkai, įvairių visuomeninių organizacijų, ginančių vaikų teises, atstovai nuolat kelia klausimą, ar šių normų pakanka siekiant baudžiamosios teisės priemonėmis apginti nepilnamečių teises ir teisėtus interesus. 2016 m. gegužės 11 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2016/800/ES „dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji“⁹⁶ (Toliau – Direktyva 2016/800/ES), kurios tikslas – „nustatyti procesines garantijas, kuriomis užtikrinama, kad vaikai, tai yra jaunesni nei 18 metų asmenys, kurie įtariamieji ar kaltinamieji baudžiamajame procese, galėtų suprasti ir sekti tą procesą ir naudotis savo teise į teisingą bylos nagrinėjimą, <...>“. Šia direktyva yra remiamos vaiko teisės, atsižvelgiant į Europos Tarybos gaires dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo. Direktyvoje įtvirtinta, kad kai vaikai yra įtariamieji ar kaltinamieji baudžiamajame procese,

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“. *Teismų praktika*. 2000, Nr. 24. <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26180> [aplankyta 2019-04-03].

⁹³ Grinevičiūtė, K. Vaikas ir šeima kaip baudžiamojos įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija* 2007, 8 (98); 81-88.

⁹⁴ Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija. Paskelbta Generalinės Asamblėjos 1959 m. lapkričio 20 d. 1/86 (XIV) rezoliucija.

⁹⁵ B. Kairienė. *Agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais prevencijos prielaidos*. Monografija. (Vilnius: MRU, 2013). P. 91.

⁹⁶ Direktyva 2016/800/ES dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji, 2016 m. gegužės 11 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0800>.

valstybės narės turėtų užtikrinti, kad pirmiausia visada būtų vadovujamasi vaiko interesais pagal Europos Sąjungos teisių Chartijos 24 straipsnio 2 dalį. Taip pat vaikams, kurie dalyvauja baudžiamajame procese, turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys, kad būtų išsaugotos jų galimybės vystytis ir vėl integruotis į visuomenę.

Nagrinėjant nepilnamečių teisių baudžiamajame procese apsaugos problemas akcentuotina, kad išlieka aktualus tinkamas įstatymo reikalavimų vykdymas, kai nepilnamečio akivaizdoje buvo taikomos procesinės prievartos priemonės. 2018 m. birželio 28 d. Generalinė prokuratūra, Policijos departamentas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga pasirašė bendradarbiavimo susitarimą. Šio susitarimo tikslas – siekti aktyvesnio bendradarbiavimo, veiksmingiau ginti vaiko teises ir teisėtus interesus bei atstovauti vaiko interesams baudžiamajame procese. Laikantis šio susitarimo įgyvendinami baudžiamojo proceso reikalavimai. Generalinės prokuratūros 2014-09-14 aiškinamajame rašte Nr. 17.9-2770 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 11 dalies taikymo“⁹⁷ išdėstytos pagrindinės rekomendacijos prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams, kaip praktikoje turėtų būti įgyvendinami Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 11 punkto reikalavimai. Rašto 5 punkte nurodoma, kad jeigu BPK 44 straipsnio 11 dalyje nurodytos procesinės prievartos priemonės buvo taikytos nepilnamečio akivaizdoje, apie tai ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras nedelsdamas, bet ne vėliau kaip kitą dieną po procesinio veiksmo atlikimo, privalo informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją.

Išanalizavus 2017 m. ir 2018 m. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos ataskaitas⁹⁸, prokuratūra siekiant užtikrinti nepilnamečių teises ir interesus baudžiamajame procese ir kuo efektyvesnį smurtinių ir seksualinės prievartos nusikaltimų veikų, padarytų prieš nepilnamečius ikiteisminį tyrimą, per paskutinius prokuratūros veiklos metus buvo imtasi įvairių priemonių siekiant užtikrinti minėtas teises baudžiamajame procese: 1) „Buvo priimta rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam papildytos nuostata, kad aukštesnysis prokuroras privalomai informuojamas ir turi patikrinti nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą dėl nusikalstamų veikų, išskyrus numatytas BK 178 straipsnyje, dėl kurių nukentėjo nepilnametis, nepriklausomai nuo to, ar jis buvo pripažintas nukentėjusiuoju (generalinio prokuroro 2017 m. kovo 6 d. įsakymas Nr. I-65)“; 2) „Lietuvos Respublikos prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai papildyti normomis, įpareigojančiomis sustiprinti Generalinės prokuratūros 2017–2019 metų strateginiame veiklos plane numatytų sudėtingiausių ikiteisminių tyrimų, tarp kurių ir tyrimai, susiję su nepilnamečių justicija, kontrolę (generalinio prokuroro 2017 m. kovo 7 d. įsakymas Nr. I-

⁹⁷ 2014 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros aiškinamasis raštas Nr. 17.9-2770 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 11 dalies taikymo“.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Prokuratūros 2017 metų veiklos ataskaita Nr.17.9-3673; ir Lietuvos Respublikos Prokuratūros 2018 metų veiklos ataskaita Nr. 17.9-.

66).“; 3)“Sudaryta Policijos departamento, Generalinės prokuratūros, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos susitarimas, kuriuo šios institucijos įsipareigoja keistis informacija nepilnamečių justicijos srityje (generalinio prokuroro 2017-05-30 įsakymas Nr. I-169).“; 4)„Priimta rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos papildytos atveju, kai vaikui būtina skirti įgaliotąjį atstovą, sąrašu (generalinio prokuroro 2017-12-20 įsakymas Nr. I-412).“; 5)“Kreiptasi į Vyriausybės kanceliariją dėl psichologų trūkumo problemos ir priemonių jai išspręsti.“ Ir 6)“Užtikrintas sistemingas prokurorų, kurių specializacija nepilnamečių justicija, mokymas. Prokurorai nuolat kelia kvalifikaciją dalyvaudami mokymuose, konferencijose ir seminaruose.“

Remiantis statistiniais duomenimis pagal Lietuvos Respublikos Prokuratūros 2017 m. ir 2018 metų veiklos ataskaitomis⁹⁹, matoma, kad 2017 m. buvo užregistruoti 476 tyčiniai labai sunkūs, sunkūs, apysunkiai smurtiniai nusikaltimai ir seksualinės prievartos nusikalstamos veikos, nuo kurių nukentėjo 436 vaikai. O 2018 m. buvo užregistruoti 489 veikos, nuo kurių nukentėjo 374 vaikai. Pagal prokuratūros veiklos 2017-2018 metų ataskaitas matomas progresas, kadangi per metus sumažėjo nukentėjusių vaikų skaičius. Siekiant apsaugoti nukentėjusius nepilnamečius nuo pakartotinio emocinio traumavimo ir dvasinių išgyvenimų, ikiteisminiai tyrimai bylose su vaikais, turi būti užbaigti per kiek įmanomai trumpiausią laiką. Pagal ataskaitas matoma, kad 2017 metais vidutiniškai ikiteisminis tyrimas dėl labai sunkių, sunkių, apysunkių smurtinių nusikaltimų prieš vaikus truko apie 6 mėn, o pagal 2018 metų prokuroro veiklos ataskaitą, šios kategorijos ikiteisminiai tyrimai buvo atlikti per laikotarpį iki 6 mėnesių. Daroma išvada, kad žengiamas didelis žingsnis siekiant vis geriau ir kokybiškiau užtikrinti nepilnamečių teises ir teisėtus interesus baudžiamajame procese.

Teisinėje valstybėje siekiama apsaugoti pažeidžiamus proceso dalyvius nuo galimo neigiamo poveikio baudžiamajame procese. Šiuo tikslu buvo priimtas Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas¹⁰⁰, kuriame įtvirtintas draudimas skleisti informaciją apie nepilnamečius, kuri gali daryti neigiamą įtaką jų vystymuisi. Šiuo įstatymu siekiama išvengti žalos nepilnamečio reputacijai, turi būti gerbiama nepilnamečio teisė į konfidencialumą. Neturi būti skelbiama informacija, kuri leistų atskleisti nepilnamečio nusikaltėlio asmenybę. Duomenys apie nepilnamečius nukentėjusiuosius negali būti

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Prokuratūros 2017 metų veiklos ataskaita Nr.17.9-3673 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/dd6be6801d5211e88a05839ea3846d8e?positionInSearchResults=120&searchModeIUUID=d7a126bc-28eb-4d98-9289-b798b54fb172>; ir Lietuvos Respublikos Prokuratūros 2018 metų veiklos ataskaita Nr. 17.9-. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/24c690b23f4f11e98893d5af47354b00?positionInSearchResults=13&searchModelIUUID=d7a126bc-28eb-4d98-9289-b798b54fb172>. [aplankyta 2019-04-06].

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 91-3890.

skelbiami jokiais atvejais.¹⁰¹ Turi būti ribojama informacijos skleidimas žiniasklaidos priemonėse. Tokia praktika leidžia nepilnamečius apsaugoti nuo neigiamų teismo padarinių (pvz., teistumo ir nuosprendžio pavišimo). Būtina pažymėti tai, kad BPK įtvirtinta nuostata, kad susipažinimo su ikiteisminio tyrimo medžiaga metu draudžiama daryti ikiteisminio tyrimo medžiagos kopijas, kai duomenys yra apie nepilnamečius nukentėjusiuosius.¹⁰²

Valstybė remdamasi tiek nacionaliniais, tiek tarptautiniais teisės aktais, siekia tobulinti nepilnamečių atstovavimo ir gynybos teisę baudžiamajame procese. Lietuva yra ratifikavusi visus pagrindinius vaiko teises ginančius tarptautinius aktus, sukurta vaikų teisių apsaugos institucija: nacionalinių vaikų teisių apsaugos tarnybų tikslas, vaikų teisių apsaugos kontrolieriaus institucija. Tobulinama kryptis vaiko teisių politikos. Sustiprėjo institucijų tarpusavio bendradarbiavimas, suintensyvėjo pareigūnų kvalifikacijos kėlimas. Teisėsaugos pareigūnai imasi vis daugiau priemonių apginti vaiko interesus baudžiamajame procese.

Atkreiptinas dėmesys, kad Europos Tarybos Ministrų komiteto gairėse „dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo“¹⁰³ numatyta, kad vaikų apklausas turėtų atlikti specialiai parengti specialistai. Visų pirma, užtikrinti psichologo ar kito profesionalo, kuris turi žinių, kaip apklausti nepilnamečių, dalyvavimą visose nepilnamečio apklausose. Ir antra, formalizuoti ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei teisėjų specializaciją arba steigti atskirų ikiteisminio tyrimo institucijų ar teismų padalinius. Atsižvelgus į šių gairių rekomendacijas, buvo priimti BPK pakeitimai, kuriais įvedama prievolė nukentėjusių ar liudijančių vaikų apklausas vykdyti pasitelkus profesionalų psichologą ir tik specialiose patalpose. Įstatymo pataisos įsigaliojo nuo 2018 m. liepos 1 d. Tuo tarpu Prezidentės inicijuota įstatymo pataisa numato, kad psichologo dalyvavimas visais atvejais yra privalomas apklausiant vaiką iki 14 metų amžiaus, o apklausos turi vykti specialiuose apklausos kambariuose. Vyresniems negu 14 metų vaikams, psichologo dalyvavimas privalomas, jeigu yra psichinės ir fizinės sveikatos sužalojimų, seksualinės prievartos, smurto, prostitucijos, prekybos žmonėmis atvejų. Taip pat psichologas privalomas ir tais atvejais, kai to prašys patys proceso dalyviai ar pareigūnų iniciatyva. Manoma, kad įrengti specialūs vaiko apklausos kambariai padės apsaugoti vaiką nuo galimos kitų asmenų įtakos, tokiu būdu sumažins psichologinį spaudimą ir traumuojantį apklausos poveikį. Būtina pažymėti, kad vaikų interesams apginti įstatymo pataisoms numatoma ir prievolė nepilnamečių apklausas stebėti vaiko teisių apsaugos specialistui. Pažymėtina ir tai, kad psichologų ar kitų ekspertų dalyvavimas nepilnamečių apklausose yra praktikuojamas daugelyje

---

¹⁰¹ LR BPK, Žin. (2017, Nr. IX – 785). 177 str. 1 d.

¹⁰² LR BPK, Žin. (2017, Nr. IX – 785). 181 str. 6 d.

¹⁰³ Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės „dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo“. Priimtos Europos Tarybos Ministrų komiteto 2010 m. lapkričio 17 d. ir aiškinamasis memorandumas.

<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5f031e5d-9f09-11e5-8781-01aa75ed71a1/language-it/format-PDF> .

Europos Sąjungos valstybių – Čekijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Portugalijoje ir kt.

2018 m. liepos 1 d. įsigalioję LR baudžiamojo proceso kodekso pakeitimai, kuriais numatytas privalomas psichologo dalyvavimas nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausoje, dar labiau užtikrino teismo procese dalyvaujančių vaikų teises ir emocinį saugumą. Šiuo metu Lietuvos teismuose dirba 13 psichologų, kurie turi aukštas kvalifikacijas, taip pat įkurtoje teismo savanorių tarnyboje paramą teismo lankytojams teikia 49 savanoriai, kurie dirba 6-iuose Lietuvos miestuose. Teismuose skiriamas ypatingas dėmesys psichologų kvalifikacijos kėlimuisi. Rengiami periodiški seminarai, susitikimai. Taip pat 2017 m. vasario 1 d. buvo pradėtas įgyvendinti projektas „veiksmingas nukentėjusiųjų teisių užtikrinimas“, kuriuo siekiama, kad teisėsaugos pareigūnai įgytų jiems reikalingų žinių ir priemonių atliekant nukentėjusiųjų poreikius, o nukentėję asmenys baudžiamajame procese jaustųsi saugiau ir tvirčiau. Mokymai vyko dešimtyje Lietuvos apskričių, kuriuose buvo apmokyta daugiau nei 300 pareigūnų. Periodiškai vykstantys mokymai tiek psichologams, tiek pareigūnams, leidžia labiau susipažinti su nepilnamečio emocine būseną, išanalizuoti kaip elgtis su nepilnamečiu, kuris dalyvauja baudžiamajame procese bei tokiu būdu padeda efektyviau ginti pažeidžiamiausio visuomenės nario teises baudžiamajame procese. Atliekant bet kokią veiksmą su nepilnamečiu svarbiausia atsižvelgti į jo interesus ir užtikrinti jo teisių apsaugą.

Siekiant geriau užtikrinti vaikų teises, nuo 2019 m. sausio 1 d. Lietuvos teisės institutas (LTI) su partneriais ir Kroatijos, Kipro, Belgijos ir Lietuvos pradėjo įgyvendinti Europos Sąjungos finansuojamą projektą „Procedūrinės garantijos įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vaikams: individualaus vertinimo tobulinimo prielaidos ir galimybės“ (IA-CHILD). Šio projekto tikslas išnagrinėti teisinį reguliavimą ir praktiką, susijusią su nepilnamečių įtariamųjų ar kaltinamųjų vertinimu baudžiamajame procese ir šiuo projektu siekiama prisidėti prie veiksmingesnio Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji, įgyvendinimo (ES 2016/800).¹⁰⁴

Nepilnamečiai yra svarbūs proceso dalyviai. Vaikų iki 18 metų amžiaus parodymų atskleidimas ir patikimumas priklauso nuo to, kaip organizuojama apklausa. Todėl labai svarbu tinkamai pasiruošti apklausai, taikyti įstatymų nustatytas nuostatas, kad nepilnamečių interesai baudžiamajame procese būtų kuo efektyviau užtikrinti.

Šiuo metu atliekant nepilnamečių apklausas yra nustatyta ir įrengta speciali apklausos vieta, kuri užtikrina, kad nepilnametis nesusitiktų su įtariamuoju. Būtina pažymėti, kad nepilnametis

---

¹⁰⁴ Lietuvos teisės institutas. <http://teise.org/lt/vaikai-baudziamajame-procese-kaip-geriau-uztikrinti-ju-teises/> [aplankyta 2019-04-08].

būdamas mažiau formalioje aplinkoje jaučiasi saugiau ir gali efektyviau pagelbėti tyrimui.¹⁰⁵Taip pat Baudžiamajame proceso kodekse įtvirtinta nuostata, kad vykstant nepilnamečių apklausoms privalomai daromas vaizdo ir garso įrašas. Tokiu būdu užtikrinama, kad vaiko duoti parodymai yra paskelbiami teismo posėdyje, vaikui nereikia dalyvauti jame ir tuo pačiu nepilnametis apsaugotas nuo pakartotinės apklausos.

Įdomu ir tai, kad siekiant geresnių apklausos rezultatų, yra numatytas apklausos laikas, t.y. pirmoje dienos pusėje, kadangi manoma, kad šiuo paros laiku yra didžiausias vaiko aktyvumas ir jis nėra pervargęs, todėl galės geriau prisiminti visas įvykio detales. Svarbu ir tai, kad vaiko apklausą atliktų tam pasirengęs specialistas. BPK 186 str. įtvirtinta, kad visais atvejais į nepilnamečio apklausą turi būti kviečiamas psichologas. Psichologas į apklausą kviečiamas ir kitais atvejais, kai to prašo proceso dalyviai arba pareigūnų iniciatyva. Taip pat ir Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialisto dalyvavimas apklausoje padeda užtikrinti vaiko teises apklausos metu ir po jos, garantuoti vaiko saugumą ir reikalingą apsaugą.

Svarbu, kad nepilnametis apklausos metu jaustųsi saugiai ir galėtų pasitikėti juo lydinčiu asmeniu. Kadangi nepilnamečio nukentėjusiojo atstovas pagal įstatymą atlieka ypatingą vaidmenį ne tik padėdamas nepilnamečiui įgyvendinti jo procesines teises, bet ir teikdamas jam emocinę pagalbą. Todėl tinkamas nepilnamečio atstovavimas dažnai yra būtina prielaida siekiant išvengti baudžiamojo proceso neigiamo poveikio ar jį sumažinti. Tačiau pagal BPK 186 str. nepilnamečio nukentėjusiojo atstovui pagal įstatymą dalyvauti apklausoje leidžiama nustačius, kad jis nedarys neigiamo poveikio apklausiamam nepilnamečiui¹⁰⁶. Ir žinoma labai svarbu, kad nepilnametis būtų apsaugotas nuo susidurimo su įtariamoju, svarbu užtikrinti nepilnamečiui nukentėjusiajam ypatingą apsaugą baudžiamajame procese.

Apibendrinant darytina išvada, kad nepilnamečio interesų užtikrinimas baudžiamajame procese, yra sureguliuotas pakankamai gerai. Visgi būtina pažymėti, kad BPK pakeitimai dar stipriau sureguliuo nepilnamečių apklausos sistemą, su kuria geriau užtikrinamos nepilnamečių teisės. Iš praktikos matoma, kad valstybė siekia efektyviau ir geriau užtikrinti jų teises, deda pastangas, kad kuo mažiau būtų pažeistos nepilnamečių teisės dalyvaujant baudžiamajame procese.

---

¹⁰⁵ Baudžiamojo proceso kodekso 186, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymas, 2017 m. kovo 14 d. Nr. XIII-217, 1 str. (įsigalioja nuo 2018 m. liepos 1 d.).

¹⁰⁶ BPK 53 str. 1 d. Nuo 2018 m. liepos 1 d. nepilnamečio apklausoje jo atstovui pagal įstatymą galės būti leidžiama dalyvauti tik prieš tai nustačius, kad jis ar ji nedarys poveikio apklausiamam nepilnamečiui (Baudžiamojo proceso kodekso 186, 188, 272, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymas, 2017 m. kovo 14 d., Nr. XIII-217).

IŠVADOS

Atlikus baudžiamojo proceso įstatymo, teismų praktikos ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių nepilnamečių atstovavimo ir gynybos užtikrinimą baudžiamajame procese analizę, išnagrinėjus literatūros šaltinius, darytina išvada, kad darbo pradžioje iškelta hipotezė, jog šiuo metu Baudžiamojo proceso kodekse numatytas nepilnamečių atstovavimas ir gynyba užtikrina nepilnamečių teisę į teisingą teismą pasitvirtino.

Tyrimo metu nustatyta, kad:

1) įstatymų leidėjas tinkamai atskleidė nepilnamečio sąvoką, kadangi Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtinta amžiaus riba atitinka tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintą nepilnamečių amžiaus ribą. Taigi, amžius bei socialinis kriterijus yra du lemiantys svertai, kurie apibūdina nepilnamečio sampratą;

2) nepilnamečio apklausos sistema ikiteisminio tyrimo metu ir teismo nagrinėjimo metu yra sureguliuota tinkamai. Šių procesų metu atkreipiamas ypatingas dėmesys į nepilnamečių interesų apsaugą, į galimą jam neigiamą poveikį iš kitų proceso dalyvių, taip pat šių procesų metu yra užtikrinamas atstovų, bei specialistų dalyvavimas;

3) specialisto dalyvavimas apklausoje padeda efektyviau užtikrinti nepilnamečių teises baudžiamajame procese. Psichologų pagalba apklausiant nepilnamečius leidžia tinkamai apklausti nepilnamečių, atsižvelgiant į jo socialinę ir psichologinę brandą, padeda gauti objektyvius duomenis apie nusikalstamą veiką ir tokiu būdu užtikrinti ne tik ikiteisminių tyrimų kokybę, bet ir mažiausią neigiamą baudžiamojo proceso poveikį vaikui;

4) siekiant visapusiškai užtikrinti nepilnamečių teises, prieš paskiriant atstovą pagal įstatymą, būtina prieš tai įsitikinti, kad šis nedarys jam neigiamo poveikio. Atstovo pagal įstatymą paskyrimas garantuoja efektyvią pagalbą nepilnamečiui ne tik teismo proceso metu, bet ir dar nepradėjus baudžiamajam procesui;

5) siekiant sumažinti neigiamą baudžiamojo proceso poveikį vaikui, apginti jo interesus, pagal BPK įtvirtintą nuostatą dėl nepilnamečių apklausos, šiuo metu apklausiant nepilnamečių visais atvejais apklausa vykdoma vaikų apklausoms pritaikytose patalpose, apklausos metu privalomai daromas vaizdo ir garso įrašai, kadangi užfiksuota apklausa užtikrina vaikų parodymų patikimumą ir saugumą, bei apsaugo nuo pakartotinės apklausos, kuri nepilnamečiui gali sukelti neigiamų emocijų;

6) garantuojama teisinė pagalba yra viena iš esminių į teisingumą įgyvendinimo priemonių asmenims, kurie dėl savo amžiaus ar socialinės padėties neturi galimybių išspręsti savo teisinę problemą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Knygos:

1. Ipolitas Nekrošius, Vytautas Nekrošius ir Stasys Vėlyvis, Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas (Vilnius: Justitia, 1999)
2. Drakšienė A., Drakšas R., *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. (Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2008)
3. R. Ažubalytė, R. Jurgaitis, J. Zajančauskienė. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. (Vilnius: MRU, 2011)
4. R. Mockevičius. *Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas* (Vilnius: Registrų centras, 2015)
5. S. Keinys ir kt., *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006)
6. Bilson, A.; White, S. Representing Children's Views and Best Interest in Court: An International Comparison. *Child Abuse Review*. 2005, 14: 220-239
7. B. Kairienė. *Agresyvaus tėvų elgesio su vaikais prevencijos prielaidos*. (Vilnius: MRU, 2013)
8. G. Bučiūnas, E. Gruodytė, M. Šalčius. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminaliniai ir praktiniai aspektai*. (Vilnius: Registrų centras, 2017)
9. R. Ažubalytė, R. Jurka, J. Zajančauskienė. *Baudžiamojo proceso teisė*. Bendroji dalis, I knyga. (Vilnius: MRU, 2016)
10. Abramavičius A., Bieliauskaitė J., ir kiti. *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai*. Mokslo studija – Vilnius: MRU, 2014
11. E. Kavoliūnaitė – Ragauskienė. Vaiko teisių apsauga baudžiamajame procese: atstovavimas, gynyba ir apklausų atlikimas. *Mokslo studija*. (Vilnius: Lietuvos Teisės institutas, 2016)
12. *Tarptautinė žmogaus teisių apsauga: universalūs dokumentai/* Vilniaus universiteto Teisės fakultetas ; sudarytojai D. Žalimas, S. Žalimienė ; atsakomoji redaktorė L. Liubertaitė. (Vilnius: Registrų centras, 2009.) Tarptautiniai dokumentai, ISSN 1648-4843 ; 8)
13. Jurka, R.; Meničenko, S.; Randakavičienė, I. *Pagrindinės Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje*. Vilnius: Eugrimas. 2006

Teisės aktai:

15. 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamos Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=en> >

16. Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės). *Priimtos 1985 m. lapkričio 29 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr.40/33.* <http://www.elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/Jungtiniu%20Tautu%20standartines%20minimalios%20nepilnameciu%20teisenos%20igyvendinimo%20taisykles.pdf>

[aplankyta sausio

17. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Žin. (2000, Nr. VIII-1968)

18. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Žin. (2017, Nr. IX – 785)

19. Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havanos taisyklės). *68-asis plenarinis posėdis. 1990 m. gruodžio 14 d.* < http://elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/Jungtiniu%20Tautu%20nepilnameciu.pdf >

[aplankyta

20. 2011 m. gruodžio 13 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. [2011]

21. 2011 m. balandžio 5 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. [2011]

22. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios.* 1996, Nr. 33-807 (su vėlesniais pakeitimais)

23. 2010 m. lapkričio 17 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės *dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo*

24. Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencija. Priimta 1989 m. lapkričio 20 d. Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr.). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60 – 1501

25. Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija. Paskelbta Generalinės Asamblėjos 1959 m. lapkričio 20 d. 1/86 (XIV) rezoliucija

26. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2016 m. kovo 10 d. įsakymo Nr. I – 68 „Dėl Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2009 m. rugsėjo 16 d. įsakymo Nr. I – 126 „*dėl rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo*“ pakeitimo“.

Vilnius

27. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Priimta 1996 m. kovo 14 d. Nr. I-1234, Vilnius. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807
28. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. 1983 „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 145-6437
29. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2017 m. kovo 7 d. įsakymo Nr. I-66 „Dėl Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2012 m. balandžio 17 d. įsakymo Nr. I-141 „Dėl Lietuvos Respublikos prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. Vilnius < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d89f9c40032d11e7ae41f2dbc54c44ce> >
30. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2017 m. gruodžio 20 d. įsakymo Nr. I-412 „Dėl Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2009 m. rugsėjo 16 d. įsakymo Nr. I-126 „Dėl rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo“ pakeitimo“. Vilnius.< <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2e846d82e61211e7b4d1bdd5f1a9ff0e> >
31. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2017 m. kovo 6 d. įsakymo Nr. I-65 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. vasario 25 d. įsakymo Nr. I-40 „Dėl rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo“. Vilnius.<<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5832d042026f11e7ae41f2dbc54c44ce>>
32. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 1667 „Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 14-628
33. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros 2015 m. kovo 3 d. aiškinamasis raštas „dėl atstovų pagal įstatymą baudžiamajame procese“ Nr. 179-792
34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 2d. nutarimas. Nr. 1593 redakcija
35. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. (2012/C 326/02). < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> >
36. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Roma, 1950 m. lapkričio 4 d.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Skelbta: Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); *Valstybės žinios*, 1992, Nr.33-1014 (1992-11-30)
38. Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 10 (2007), “Children’s rights in juvenile justice”. <<https://www.refworld.org/docid/4670fca12.html> > [aplankyta 2019-03-15]

39. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Įsigaliojo 2005-05-01. *Valstybės žinios*, 2005-02-08, Nr. 18-572

40. 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu. < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0048> >

41. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 10, 44, 48, 50, 52, 69, 69-1, 71-1, 72, 128, 140, 168, 190, 192, 196, 197, 233 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. (Vilnius: 2017 m.), Projektas XIIP – 115(2)ES.

42. Europos Tarybos ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (85) 11 valstybėms narėms „Dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese“

43. 2018 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas Nr. I-196 dėl Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2009 m. rugsėjo 16 d. įsakymo Nr. I-126 „Dėl rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo“ pakeitimo

44. Direktyva 2016/800/ES dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji, 2016 m. gegužės 11 d. < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0800> >

45. 2014 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros aiškinamasis raštas Nr. 17.9-2770 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 11 dalies taikymo“

46. Lietuvos Respublikos Prokuratūros 2017 metų veiklos ataskaita Nr.17.9-3673. <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/dd6be6801d5211e88a05839ea3846d8e?positionInSearchResults=120&searchModelUUID=d7a126bc-28eb-4d98-9289-b798b54fb172> . [aplankyta 2019-04-06]

47. Lietuvos Respublikos Prokuratūros 2018 metų veiklos ataskaita Nr. 17.9-. < <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/24c690b23f4f11e98893d5af47354b00?positionInSearchResults=13&searchModelUUID=d7a126bc-28eb-4d98-9289-b798b54fb172> > [aplankyta 2019-04-06]

48. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 91-3890

49. Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės „dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo“. Priimtos Europos Tarybos Ministrų komiteto 2010 m. lapkričio 17 d. ir aiškinamasis memorandumas. < <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5f031e5d-9f09-11e5-8781-01aa75ed71a1/language-lt/format-PDF> >

50. Baudžiamojo proceso kodekso 186, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymas, 2017 m. kovo 14 d. Nr. XIII-217, 1 str. (įsigalioja nuo 2018 m. liepos 1 d.). BPK 53 str. 1 d. Nuo 2018 m. liepos 1 d. nepilnamečio apklausoje jo atstovui pagal įstatymą galės būti leidžiama dalyvauti tik prieš tai nustačius, kad jis ar ji nedarys poveikio apklausiamam nepilnamečiui (Baudžiamojo proceso kodekso 186, 188, 272, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymas, 2017 m. kovo 14 d., Nr. XIII-217).

Teismų praktika:

51. European Court of Human Rights. Case T v. The United Kingdom. Judgment. 16 December 1998. < <http://www.echr.coe.int> > [aplankyta 2019-02-15]

52. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-383/2005

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-532/2006)

54. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1S-357-209/2012

55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-809/2007

56. Case of Salduz v. Turkey. (*Application no. 36391/02*). < <http://www.advocaat.be/documenten/ordeexpress/2008/23/EHRM%20SALDUZ%20v%20Turkey.pdf> >

57. Case 54789/00, Bocos-Cuesto v. the Netherlands, Eur. Ct. H. R., (2005)

58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-689/2018

59. LR Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas. Žin., (1999, Nr. 5/98 Vilnius)

60. LR Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas. Žin., (2001, Nr. 15/99-34-42/2000)

61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-350/2013

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-462-697/2015

63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-454/2013

64. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-109-312/2018
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539-976/2015
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-95-976/2019
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2017 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-648/2017
68. *Accardi ir kiti v. Italija* (nut.), pareiškimo Nr. 30598/02, ECHR 2005-II
69. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. balandžio 2 d. sprendimas *D.T. prieš Nyderlandus*, Nr. 25307/10
70. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. vasario 19 d. sprendimas *Gani prieš Ispaniją*, Nr. 61800/08
71. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. gruodžio 19 d. sprendimas *Rosin prieš Estiją*, Nr. 26540/08
72. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gegužės 28 d. sprendimas *Y. prieš Slovėniją*, Nr. 41107/10
73. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. balandžio 5 d. sprendimas *Scheper prieš Nyderlandus*, Nr. 39209/02
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“. *Teismų praktika*. 2000, Nr. 24. <<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26180>> [aplankyta 2019-04-03].

Straipsniai, moksliniai darbai:

75. Eglė Kavoliūnaitė – Ragauskienė „Vaiko teisių apsauga baudžiamajame procese: atstovavimas, gynyba ir apklausų atlikimas“. *Mokslo studija*. (Vilnius: 2016)
76. Eriksonas, E. (2015) Vaikystė ir visuomenė, *Psichologija*, 7, p. 99-126. doi: 10.15388/Psichol.1987.7.9112
77. Internetinis leidinys. Prieinamas teisingumas – teisės į advokatą tyrimas (2017 m.). <http://hrmi.lt/prieinamas-teisingumas-teises-i-advokata-tyrimas-2017/>
78. Goda, G. *Nepilnamečio teisinė padėtis baudžiamajame procese*. Kvalifikacijos kėlimo kursų „Nepilnamečių kriminalinė justicija“ paskaitų medžiaga. (Vilnius: 2001)
- A. Drakšienė. *Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje*. *Teisė*, 2005, Nr. 54

79. J. Zajančauskienė, „*Asmens, turinčio negalią, teisė gintis padedant gynėjui*“, „*Societal Innovations for Global Growth*“, 2012, No. 1(1)
80. Šapalaitė, E. Liudytojo apklausos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse ir taikymo praktikoje santykio problemos. *Jurisprudencija*. 2007, 3(93)
81. D. Murauskienė. Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos. *Jurisprudencija*. 2015, 22 (2)
82. R. Žibaitė – Neliubšienė. Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai. *Jurisprudencija*. 2016, 23 (2)
83. Internetinis leidinys. *Kaip prakalbinti vaikus ikiteisminio tyrimo metu ir teisme*. < <https://klat.teismas.lt/data/public/uploads/2018/01/internetui-teismai-pat.pdf> > [aplankyta 2019-03-27]
84. Quas, J. A.; McAuliff, B. D. Accomodating Child Witnesses in the Criminal Justice System: Implications for Death Penalty Cases. In *Mental Disorder and Criminal Law. Responsibility, Punishment and Competence* (eds. Schopp, R. F.; Wiener, L. R.; Bornstein, B. H. *Et al.*). New York: Springer, 2009
85. Lietuvos ir Norvegijos apklausos sistemos palyginimas rašytas pagal internetinį teismo žurnalą Teismai.lt Nr. 2 (22), birželis, 2016
86. „Teisės e-aktualijos“ 2013 m. Nr. 2. 2013-10-02 Nr. 2R-269-(1.9) Išvada pateikta Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių sekretoriatui (kopija Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui). < http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/aktualijos-13_2_Nr2.pdf > [aplankyta 2019-03-27]
87. Cesi S., Bruck M. Jeopardy in the Courtroom. A. Scientific analysis of children's testimony. American Psychological Association, 1995
88. Gudjonsson G.H., Sveinsdottir T., Sigurdson J.F, Jonsdottir J. The Ability of Suspected Victims of Childhood Sexual Abuse (CSA) to Give Evidence. Findings from the Children's House in Iceland // *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 2010, 21
89. Grinevičiūtė, K. Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija* 2007, 8 (98)
90. Lietuvos teisės institutas. < <http://teise.org/lt/vaikai-baudziamajame-procese-kaip-geriau-uztikrinti-ju-teises> > [aplankyta 2019-04-08].